

HIYANET-İ VATANİYE KANUNU'NUN MÜZAKERELERİ VE KABULÜ

Yaşar ÖZÜÇETİN*
H. Mehmet DAĞISTAN**

Özet

Türkiye Büyük Millet Meclisi, başlatılan haksız işgaller ve bu işgaller karşısında, Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. TBMM Hükümeti, olağanüstü şartlar altında ve bu şartların gerektirdiği istikamette kararlar almak zorunluluğunu hissederek 29 Nisan 1920'de 2 nolu kararla Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nu kabul etmiştir. Millî Mücadele döneminin en çetin günlerinde bu kanunun TBMM tarafından çıkarılıp yürürlüğe konması, vatanın ve milletin kurtuluşu açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kanunun kabulü ile TBMM'nin meşruluğu perçinlenip bir kez daha tescil edilmiş, kanun doğrultusunda ve içerisinde milletin yüksek çıkarları aleyhine yapılan haksız eylemlerin bertaraf edilme yolu tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler

TBMM Birinci Dönem, Hıyanet-i Vatanîye Kanunu, Hıyanet-i Vatanîye Kanununun Müzakeresi, Fetvalar, İç İsyanlar

THE NEGOTIATIONS AND ACCEPTANCE OF THE LAW OF TREASON

Abstract

The Turkish Grand National Assembly (TGNA) came forward as a result of the resistance and legitimization efforts led by Mustafa Kemal Pasha against the unfairly launched invasions. Feeling obliged to make decisions under exceptional circumstances and in the direction required by these circumstances, TGNA Government accepted the Law of Treason (Hıyanet-i Vatanîye Kanunu) with the resolution no.2 on 29 April 1920.

The enforcement of this law by TGNA in the most inconvenient days of the national struggle was a milestone in the salvation process of our homeland and nation. After this law was accepted, legitimacy of TGNA was consolidated and registered once again, and unfair actions to the detriment of national interests were started to be obviated inside and in the direction of the law.

Key Words

TGNA First Term, The Law of Treason (Hıyanet-i Vatanîye Kanunu), Negotiations of the Law of Treason, Fatwa, Domestic Riots

* Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Üyesi, Kırşehir. yozucetin@ahievran.edu.tr

** Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğrencisi. mehmetdagistan1453@gmail.com

GİRİŞ

Bu araştırma ve incelemenin amacı, müzakereleri temelinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu tahlil edip, bu kanunun Millî Mücadelenin başarı ile neticelendirilmesindeki yerini belirlemeye yöneliktir.

Çalışmada, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun müzakereleri, Kanunun kabul edilmesi ve uygulanmasına yönelik ortaya çıkan eksiklik ve arayışlar üzerinde durulmuş, çalışmanın adı "Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü" olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada, TBMM Zabıt Cerideleri, Medis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesine deniyle esas alınmış, TBMM Kavanin Mecmuası, Düstur ve resmî yayınlara da yer verilerek, telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin idam fermanı olmuş ve Mütarekenin uygulanması ile ülkenin canı yanmış, Türk milletine kendi imkânlarıyla direnmekten başka çare bırakmamıştı¹. Boyun eğmeyen Anadolu halkı, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başkaldırmış, bu baş kaldırı, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla meşru bir organ tarafından yönlendirilmeye başlanmıştı.

İşte isyanlar bastırılmadan, asker firarları önlenip düzenli ordu kurulmadan oto ritenin tesis edilip, işgalci güçlere karşı konulması ve başarı elde edebilmesi mümkün gözükmemekte idi. Böyle bir durumda TBMM tarafından 29 Nisan 1920'de 2 nolu "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" adıyla ilk olağanüstü durum kanunu çıkarılacak ve meşruluk, Hilafet-Saltanat ve ülke topraklarını kurtarmak amacına dayandırılarak vatana ihanet suçu tespit edilip, yaptırım altına alınacaktı.

Anadolu halkı tarafından İstanbul Hükümeti ve Sarayın, İtilaf Devletleri'nin tutumuna karşılık, ülkesini ve namusunu muhafaza etmek amacıyla ülkenin muhtelif yerlerinde "Redd-i İlhak", "Redd-i İşgal", "Muhafaza-ı Hukuk", "İstihlas-ı Vatan" ve "Müdafa-ı Hukuk" gibi siyasi "Kuvâ-yı Milliye" adı altında da askerî ve silahlı direniş teşkilatları oluşturulmakta, kongreler toplanmakta idi². Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla Müdafa-ı Hukuk Cemiyetleri ve kongrelerle Anadolu halkının teşkilâtlandırılması mümkün hale gelmişti³.

Meclis-i Mebusan'ın 17 Şubat'ta Misâk-ı Millî'yi onaylaması, meşrutiyetçi ve barışçıl bir talep olarak dikkati çekmekte ancak, 16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından resmen işgal edilmesi ile bütün kurumlar ele geçirilmiş bulunmakta idi.

Heyet-i Temsiliye tarafından fiilî bir hükümet olarak millî irade ele alınmış millî ve mahallî kongrelerde alınan kararları titizlikle yerine getirilip, "Geçici Hü-

¹ İsmet İnönü, **Hatıralar**, (Haz. Sabahattin Selek), C. 1, İstanbul 1985, s. 164.

² Fethi Tevetoğlu, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. (Önsöz IX).

³ Fahri Çoker, **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)**, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 4.

kümet” görevi ifa edilmiş ve 19 Mart 1920 tarihli “İntihâbât Tebliği” nin yayınlanmasıyla yeni Türk devletinin kuruluşuna giden hukukî yol açılmıştı⁴.

23 Nisan 1920 Cuma günü, “*Makamı muallâyî hilâfet ve saltanatı ve memaliki mah-rusa i şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...*”⁵ Büyük Millet Meclisi toplanmıştı.

Türk ulusunun kendi egemenliğini bütünüyle kendi eline aldığı ilk açıklaması ve müjdecisi olan açılış konuşmasını en yaşlı üye olması nedeniyle Sinop Mebusu Mehmet Şerif Bey yapmıştı. TBMM, İstanbul’ dan gelen mebuslarla birlikte toplam 337 milletvekili bulunması gerekirken 115 mebusun katılımıyla çalışmalarına başlamıştı⁶.

Meclisin toplanmasının ertesi günü Meclis Başkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa, ilki; Mondros Mütarekesi’nden Erzurum Kongresi’ne kadar geçen zaman zarfındaki duruma dair, ikincisi; Erzurum Kongresi’nden İstanbul’un işgal edildiği gün olan 16 Mart 1920 tarihine kadar, üçüncü safhası da; 16 Mart’tan TBMM’nin açılışına kadar olan duruma dair, olmak üzere üç devre halinde uzun ve ayrıntılı bir konuşma yapmıştır⁷.

Mustafa Kemal Paşa, 30 Ekim 1918 tarihinden 13 Nisan 1920 tarihine kadar geçen zaman zarfındaki olayları anlattıktan sonra, yeni Türk Devleti’nin, hak ve adalete dayanan, gerçekçi, insancıl ve barışçı politikanın esasları çerçevesinde Meclis’in izleyeceği ulusal siyaseti; “... *Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak, uygarlık dünyasının uygarca insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir*”⁸ şeklinde ifade etmekte idi. Daha sonra Hükümet kurulması için de Meclis’e önerge verildi ve bu önerge kabul edildi⁹.

TBMM, 2 Mayıs 1920’de İcra Vekilleri’nin seçilmesine dair 3 numaralı kanunu¹⁰ kabul ederek ilk İcra Vekilleri’nin seçip Hükümet’i kurduktan sonra Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla İcra Vekilleri Heyeti toplantılarına da başkanlık etmeye başlamıştı. O, 20 Ocak 1921’de Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile

⁴ Kemal Atatürk (Bugünkü dille yayına hazırlayan Prof. Dr. Korkmaz Zeynep), **Nutuk 1919 – 1927** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 288; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne**, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 122.

⁵ Bkz. 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun Birinci Maddesi; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, No: 2, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara 1943, s. 2.

⁶ Doğu Ergil, **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s. 193.

⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)**, D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, 8–16, 26–30, 33–35.

⁸ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitabevi, İzmir 2007, s. 185.

⁹ Erzurum Mebusu Celâlettin Arif Bey’in takrirleri gereğince; Meclis’in işlerini düzenlemek, icraî etkinliğini sağlamak amacıyla 15 kişiden oluşan bir Lâyiha Encümeni ile diğer altı kişilik icra encümeninin seçimine geçilmiş, üçüncü birleşimin beşinci oturumunda yapılan seçimlerle Türkiye’nin ilk kabinesi olan Muvakkat İcra Encümeni (Geçici İcra Komisyonu)’ne üyeler seçilmişti; **TBMM ZC**, D. 1, C. I, s. 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63; 26 Nisan 1920’de Çorum Mebusu Siddık Bey’in takrir ve TBMM’nin 7 numaralı kararı ile Meclis-i Mebusan Nizamname-i Dâhilişinin değiştirilerek uygulanması kabul edilmiş, 27 Nisan 1920’de Komisyon (İlk Encümen) seçimleri tamamlanmıştı; **TBMM ZC**, D. 1, C. I, s. 71, 72.

¹⁰ Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun.; **Düstur**, Üçüncü Terip, C. 1, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s. 6; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, No: 3 TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara 1943, s. 4.; **TBMM ZC**, D. 1, C. I, s. 185, 186.

İcra Vekilleri Heyeti Reisliği Makamı kurulup Fevzi Paşa bu göreve seçilinceye kadar İcra Vekilleri Heyeti Reisliği'ni bizzat yürütmüştür¹¹.

4 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti'nin kurulması ile Millî Mücadele'nin yürütme organı yalnız fiili olmaktan çıkacak, hukukî olarak da milletin kaderine el koymuş bulunacaktı¹².

Meclis'in çıkardığı ve ihtilalci bir özelliği bulunan ilk kanunlar arasında araştırma ve incelemenin konusunu oluşturan "Hiyanet-i Vatanîye Kanunu (29 Nisan 1920)" kanunda da yer almakta idi.¹³

Cephede yapılacak ve olumlu sonuçlar verecek mücadeleler için öncelikle düzenli ordunun kurulması ihtiyacı bilinmekte olup, iç güvenliği bozucu unsurların ortadan kaldırılması ve asker kaçaklarının önüne geçilmesi gerekmekte idi¹⁴.

TBMM ve Millî Mücadele açısından diğer bir tehlike ise, Şeyhülislâm Dürrîzade Mehmet Efendi'ye işgalci güçlerin etkisi ile hazırlatılan "fetvalar" gözüktüyordu.¹⁵

1. Hiyanet-i Vatanîye Kanunu'nun Çıkarılmasına Duyulan İhtiyac: TBMM'nin açıldığı dönemde değişik nedenlerle başlayan askerden kaçma ve ayaklanmaların önü alınamamış, benzer olayları önlemek ve asayiş sağlamaya için Müdafa-ı Hu-

¹¹ İhsan Ezherî, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998, s. 44; Meclis'in "fevkalâde salâhiyet"i olarak kurulmuş olması, ihtilalci ve meşru karakterinin de en büyük sembolü idi. İstanbul'dan gelenler (92), Malta ve Yunanistan'dan gelip katılanlar (14) ve yeni seçilenler (232) olmak üzere iki seçimle gelen mebuslarda çoğunluğu yeni seçilenlerin teşkil etmesi, TBMM'ye yeni bir çehre ve mâna verdiği gibi bundan başka Müdafa-ı Hukuk Cemiyetleri, belediyeler ve idare meclislerinin de katılımı TBMM'ye seçim tekniği bakımından da ayrı bir özellik katıyordu. Meclis Reisinin aynı zamanda İcra Vekilleri Heyeti'nin de başkanı olması, Hükümet Başkanı ve vekillerin ayrı ayrı ve hepsini birden Meclis'e karşı sorumlu kılması, Meclis'in meşruluğunu kuvvetlendiren başka bir faktör olmakta idi; Biykoğlu, *a.g.m.*, s. 655; Meclis'in yayınladığı belli başlı beyannameler de bulunmakta idi. Bu beyannameler şunlardı; TBMM'nin, Millî Mücadele'yi baltalamak ve çöktürmek, bunun için de Türk ulusunu parçalamak isteyen gerçek düşmanların amacını açığa vurmaya ve halkı bu hainlere karşı uyandırmak amacıyla yayımladığı Beyannamesi (26 Nisan 1920), İrşad Encümeninin Beyannamesi (9 Mayıs 1920), Şerîye Encümeninin Beyannamesi (9 Mayıs 1920), Ayrıca Meclis adına, 27 Nisan 1920 tarihli, Padişaha çekilen telgraf; **TBMM ZC**, D. 1, C. 2, TBMM Basımevi (Üçüncü Basılış), Ankara 1981, s. 123-124.

¹² Biykoğlu, *a.g.m.*, s. 655; Meclis'in yayınladığı belli başlı beyannameler de bulunmakta idi. Bu beyannameler şunlardı; TBMM'nin, Millî Mücadele'yi baltalamak ve çöktürmek, bunun için de Türk ulusunu parçalamak isteyen gerçek düşmanların amacını açığa vurmaya ve halkı bu hainlere karşı uyandırmak amacıyla yayımladığı Beyannamesi (26 Nisan 1920), İrşad Encümeninin Beyannamesi (9 Mayıs 1920), Şerîye Encümeninin Beyannamesi (9 Mayıs 1920), Ayrıca Meclis adına, 27 Nisan 1920 tarihli, Padişaha çekilen telgraf; **TBMM ZC**, D. 1, C. 2, TBMM Basımevi (Üçüncü Basılış), Ankara 1981, s. 123-124.

¹³ Hiyanet-i Vatanîye Kanunu (Düstur, Üçüncü Tertip, C. 1, Kanun No: 2, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s. 4-5; Diğer ilk kanunlar ise şunlar olacaktır: İstanbul Hükümeti ile Olan Resmî Muhaberatın Yasaklanması Hakkında Karamame (6 Mayıs 1920); İstanbul Hükümetiyle Resmî Muhaberatın Memnûyeti Hakkında Karamâme (Karamame No: 2) **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 1, s. 7; Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi – Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)**, C. 2, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 102; Cemil Kutlu, **Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İç Güvenlikle İlgili Çıkardığı Kanun ve Kararnâmeler (23 Nisan 1920-16 Nisan 1923)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1992, s. 81; İstanbul Hükümetinin 16 Mart 1920'den itibaren Akdettiği ve Edeceği Bütün Mukavele, Ahidler Vesairenin Hükümsüz Olduğuna Dair Karamame 19 Ağustos 1336 (1920), **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Kanun No: 7, s. 8; Saltanat Şurasında (22 Temmuz 1920) Sevr Muahedesi'nin İmza Edilmesine Karar ve Rey Verenlerle Muahedeye İmza Koyanların İhanet-i Vatanîye ile İtham Olunması ve Haklarında Gıyabî Hüküm Verilmesi ve İsimlerinin Her Yerde Lanetle Anılması Takarrür Etmıştır (19 Ağustos 1920); **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Karamame No: 37, s. 420; İstiklâl Mahkemeleri Teşkilî Hakkında Umumi Heyet Kararı (18 Eylül 1920).

¹⁴ Ergun Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s. 26, 27.

¹⁵ Jaeschke, *age.*, C. 2, s. 97; 10 Nisan 1920'de hazırlanan bu fetvalar, 11 Nisan'da ilan edilerek düşman uçaklarıyla Anadolu'ya atılıyor, savaş gemileriyle de kıyılara dağıtılıyordu. Yine 11 Nisan'da Damat Ferit Paşa'nın "Yalancı millet davasıyla vatan ve milleti feda edenlere" karşı beyannamesi yayımlanmıştı; Jaeschke, *age.*, C. 2, s. 98; Mustafa Kemal Paşa'nın belirttiği üzere "Millet ve ordu bu hiyanetten habersiz olduğu gibi onun işgal ettiği makama asırların kökleştirdiği dinî ve ananevî bir şekilde bağlı ve sadık halife ve padişahın kurtuluşunu düşünmek ve iddia etmek, dinsizlik, vatansızlık ve hainlikle suçlanıyordu"; Aybars, **İstiklâl ...**, s. 27, 28.

kuk örgütleri ile Kuvâ-yı Milliye ve askeñ birlik komutanları kendi imkân ve güçleri nispetinde bazı önlemlere başvurmuşlardır¹⁶.

TBMM, bir yandan işgalci güçlere karşı savaşıırken, diğer yandan da Osmanlı Hükümeti ve işgalci güçlerin sebep olduğu ayaklanmalar ve yıkıcı propagandalar sebebiyle tabii olarak olağanüstü şartlar içerisinde bulunuyor ve TBMM Hükümeti, kendi otoritesini egemen kılacak, içeride güvenliği sağlayıp firarları önleyecek bir yasa zorunluluğunu hissediyordu¹⁷.

Millî Mücadele aleyhindeki İstanbul'un tahrikleri ve kışkırtmaları daha çok fetvalar yoluyla yürütülmekte idi. Padişah-Halifenin de imzasını taşıyan Şeyhülislâm Dürriâde Abdullah Efendi'nin 11 Nisan 1920 tarihli fetvasında "*Asi (bağı) olarak ta mınlanan Mustafa Kemal ile Millî Kuvvetler mensuplarının katlinin vacip olduğu*" belirtilmekteydi¹⁸. Bu fetvalarda Kuvâ-yı Milliye, Padişahın sadık tebaasına zulüm ve işkence edip, halkın mallarını çalmaya, günahsız insanları kesmeye, memleketi nifak ve parçalanışa sürükleyen hareketlerle ortalığı fesada vermeye girişmiş eşkıya olarak nitelendiriliyordu¹⁹. Fetvalarda yüksek halifelige karşı çıkanların imandan ve dinden de çıktıkları belirtiliyor ve bunların Kur'an hükmünce öldürülmesi meşru görülmüyordu. Kuvâ-yı Milliye'ye karşı gönderilen askerler onları öldürmekten çekinir veya kaçarlarsa en büyük günahı işlemiş olacaklar, dünyada ve ahirette en büyük cezaya layık görüleceklerdi.

Anadolu, sağduyulu ve vatansever ulemayla harekete geçip, karşı fetvalar çıkartarak kendini ko rumaya çalıştı. İstanbul'un kışkırtmalarına kapılan bazı halk yığınları ikaz edildi. Anadolu fetvaları, millî kuvvetlere karşı yapılan iftiraları din yoluyla çürütmek istiyordu. 21-22 Nisan 1920 gecesi millî meseleleri konuşmak üzere yapılan toplantıda, en yaşlı hocanın öncülüğünde "*Esa rette bulunduğu mu-*

¹⁶ Mesela 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan ve Kuvâ-yı Milliye'nin daha iyi teşkilatlanması yolunda yeni kurumlar oluşturarak eksikliklerin giderilmeye çalışıldığı Alaşehir Kongresinde bu amaçla bir ceza yönetmeliği de düzenlenmişti; Mustafa Albayrak, *Millî Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 1998, s. 139-153; E. Semih Yalçın (Ed.), *Atatürk İnkılabı ve İnkılap Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 193-195; Turan, a.g.m., s. 170; Mustafa Kemal Paşa da Temsilciler Kurulu adına 17 Mart 1920'de bir genelge yayımlayarak "*Vatanın çıkarlarına aykırı davranışların ve memleketin huzur ve düzenini bozanların din ve millet farkı gözetmeksizin şiddetle cezalandırılmasını*" istemişti. Ancak uygulamada çok farklı cezalar verildiği için bunları yasal bir dayanağa kavuşturmak ve kişisel yargıdan kurtarmak gerekiyordu; Turan, a.g.m., s. 170; Yine 9 Zilhicce 1332 (29.10.1914) tarihli "*Esrar-ı Askeriye-i İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında*" ki (Askerî Gizliliği Açıklama, Casusluk ve Savaş Hainliğine İlişkin) yasa, Ferit Paşa ve Padişaha karşı olanları suçlu saydığından Millî Mücadele döneminde uygulanamaz olmuştu.

¹⁷ Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*, C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988, s. 26; Nitekim Mustafa Kemal Paşa, bu doğrultuda daha Meclis açılmadan önce 23 Mart 1920'de: "*Düşman lehinde propaganda yapanlar herhangi suretle düşmanla muhabere icra eyleyenler ve icraat ve mukareratı millîyeye fiilen muhalefet sureti ile düşmanların husulî maksadına yardım ve herhangi bir şekilde casusluk icra edenler derhal mahallî hükümetlerince tevkif ve obaptaki mevadi kanuniyeye tevfi ken sûr'atle tecziye olunacaklardır*" ifadelerin bulunduğu telgraf ile düşman lehinde propaganda yapanların, düşmanla ilişki kuranların ve casusluk gibi suç işleyenlerin bölgesel hükümetlerce cezalandırılmalarını istemekte idi; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (Açıklamalı Dizin İlavesiyle)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 282; Osmanlı İmparatorluğunda, halkın Anayasa'ya dayanan hak ve özgürlükleri olmadığı, yasama, yürütme ve yargı organlarının başı da padişah olduğundan, herhangi bir olağanüstü durum ayırımı yapmak ve bunu çözüme kavuşturmak imkânsızdı. 1876 Kanun-u Esasîsinin 7, 36 ve 113. Maddeleri bazı yenilikler getirmişti; ancak bu hükümler, daha ziyade padişahın şahsına tanınan geniş yetkiler olup, toplum varlığının tehlikeye düştüğü veya düşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı olağanüstü durumlarla ilgili değildi; Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 25.

¹⁸ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 162.

¹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 272, 273.

hakkak olan Fetva Emmini'nin fetvalarına uyulmaması lazımdır" kararı alındı ve yayımlandı²⁰.

Anadolu müftülerinin tamamının imzaları alınarak İstanbul fetvalarına karşı beş ayrı fetva yayımlandı. Bunların birinde; *"Halifenin hilafet ve saltanat makamı olan İstanbul, düşman devletler tarafından fiilen işgal edilir, askerler silahsızlandırılır ve sebep-siz yere kahtolunursa..."* denilmekte, *"Müslümanların bütün güçleriyle hilafet ve saltanat makamını esaretten kurtarması cümleyefarz olur mu?"* sorusuna; *"Elcevap: olur"* cevabı veriliyordu. Rifat (Börekçi) Efendi ve 153 müftü tarafından imzalanan diğer fetvalarda ise; Millî Mücadele'ye katılanların asî ve şakî (bağı) değil, gazi ve ölenlerin şehit olacakları, Millî Mücadele'ye karşı çıkanların da mahkûm edileceği belirtiliyordu²¹.

Osmanlı Hükümeti, İngilizlerin de teşvikiyle askerliği kaldırdığına ve halk üzerindeki bütün vergileri affettiğine dair propagandalar yapıyordu²².

TBMM, yüklendiği kurtuluş mücadelesinde yılmaz ve bıkkın halka ağır fedakârlıklar yüklediğinden halkta bu fedakârlıktan kaçma eğilimi yaratılmakta, Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılığı, yeniden kuracağı ve Bolşeviklik getireceği korkusu yerleştirilmeye çalışılmaktaydı.

Bütün bunlara rağmen, TBMM, birleştirici bir tarzda çalışmak ve bu doğrultuda mesafe almak zorunluluğunun farkındaydı. Ancak Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılması dahi günlerce süren tartışmalara sebep olacaktı²³.

2. Kanun'un Müzakeresi: Birinci Dünya Savaşı yıllarında seferberlik ilan edilmesi ile birlikte Divan-ı Harp'lerin yetkileri dâhiline giren casusluk ve benzeri suçlar için çıkarılmış olan *"Hıyanet-i Harbiye Kanunu"* na benzer bir uygulamaya, yeni dönemde de acil ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştu.

²⁰ Aydemir, age., s. 275.

²¹ Kemal Çelik, *"Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri"*, AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, Kasım 2007, s. 591; İstanbul'un çıkardığı fetvalar bir dizi isyana sebep olduğu gibi, Anadolu'ya asıl darbeyi indirme amacına yönelik olmuştu. İstanbul Birinci İdare-i Örfiye Divanı Harbi, TBMM açıldıktan sonra 11 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını idama mahkûm etti. Bu karar, ayrıca 13 Mayıs 1920'de Ali Kemal (Artin Kemal)'in idare ettiği Peyam-ı Sabah gazetesinde yayımlandı; Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923 (Tanzimat-Meşrutiyet-Millî Mücadele Dönemleri)*, İstanbul 1990, s. 231, 232; E. Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, Berikan Yayınları, Ankara 2003, s. 173, 174.

²² Yapılan bu propagandalar neticesi, 1919'dan TBMM'nin açılışına kadar olan ve 1920-1921 yılında çıkan belli başlı iç isyanlar şunlar olmuştu; I. ve II. Bozkır İsyanı (27 Eylül-4 Ekim/20 Ekim-4 Kasım 1919), Ali Batı İsyanı (11 Mayıs-18 Ağustos 1919), Şeyh Recep Olayı (20-22 Ekim 1919), Şeyh Eşref İsyanı (26 Ekim-25 Aralık 1919), I. Ahmet Anzavur Ayaklanması (1 Ekim-25 Kasım 1919), II. Anzavur İsyanı (16 Şubat-16 Nisan 1920), I. ve II. Düzce İsyanı (13 Nisan-31 Mayıs / 8 Ağustos 23 Eylül 1920), Çapanoğulları İsyanı (15 Mayıs-27 Ağustos 1920), Konya İsyanı (2 Ekim-22 Kasım 1920), Millî Aşireti İsyanı (1 Haziran-8 Eylül 1920), Çopur Musa (Çivril) İsyanı (21-30 Temmuz 1920), Koçkiri (Zara) İsyanı (6 Mart, 17 Haziran 1921), Çerkez Ethem İsyanı (Kasım 1920-Ocak 1921); Ayrıca, TBMM'nin içinde bulunduğu durumu daha da zor hale getiren şu şekilde gelişmelere de tanık olunmakta idi; bazı il ve ilçelerin ileri gelenleri arasındaki çekememezlik ve uyuşmazlıkların yol açtığı bölgesel olaylar, çete veya Kuvâ-yı Milliye olarak da adlandırılan millî kuvvetlerin, yiyecek, giyecek, para ve ihtiyaç duydukları diğer maddelerin bazı yerlerde halktan zorla alınması, millî harekete karşı olduğu bildirilen şahısları yargılamadan cezalandırmalarının yarattığı olumsuz hava ve bazı millî kuvvetler komutanlarının düzenli ordu denetimine girmeye karşı çıkarak isyan etmesi, işgalci güçler ve özellikle İngilizler tarafından Anadolu halkının, etnik ve mezhep farklarını ön plana çıkaran propagandaların yarattığı olumsuzluklar, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve ABD'nin Anadolu'daki örgütlü misyonerlerinin yardım, teşvik ve kıskırtmaları ile ayaklanan bazı Rumlar ve Ermenilerin Millî Mücadele'yi engelleme faaliyetleri; Aybars, *Türkiye...* s. 203-205.

²³ Aydemir, age., s. 270.

25 Nisan 1920'de TBMM'nin ele aldığı ve üzerinde müzakere ettiği ilk kanunî düzenleme, ülkenin içerisinde bulunduğu olağanüstü şartlar gereği, "Hiyanet-i Vataniye Kanunu" olmuş, bu konuda iki maddelik bir kanun teklifi hazırlayan Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey, Meclis'in otoritesine ve kararlarına uymayanların "*vatan haini*" olduklarını ifade ettiği teklifi, 25 Nisan'da Meclise sunmuştu. Bu teklifte; "...*Gaye-i matlubeye vusul için Büyük Millet Meclisinin ittihaзыyliyeceğı mukarrerata bütün efradı Osmaniyenin mutavaat eylemesi lâzımdır. Bu ecilden Meclisi Millînin mukarreratı aleyhinde bulunanlar veya mutavaat eylemeyenler ancak haini vatan olabilirler ve bu gibilerin de hiyaneti vataniye ile ittiham edilmeleri lâzımdır*" denilmiş ve ardından şu iki madde okunmuştur; "*Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz Hazretleriyle memaliki Osmaniyeyi yedi-ı ecanibden tahlis maksadına matuf bulunan Millet Meclisi mukarreratına itaat eylemeyenler ihaneti vataniye ile ittiham olunurlar.*", "*Hiyaneti vataniye hakkındaki kanunu mahsus bu gibiler hakkında tatbik olunur*" .²⁴

Mehmet Şükrü Bey, bilerek veya bilmeyerek düşmana hizmet eden, bozgunculuk yapan herkesin vatan haini olduğunu söyleyerek, bu gibilerin "*Kanun-ı Mahsus*"a göre idam edilmelerini arzu ediyordu. Ona göre; bu gibi suçlulara sert tutum takınılmaz veya yürürlükteki kanunlara göre ceza verilecek olursa davanın neticelenmesinin uzayacağı ve cezanın ibret yönü ve etkisinin kalmayacağı bir hakikat idi²⁵.

TBMM'nin kabul edeceği kararların tüm Osmanlı vatandaşlarını bağlaması gerektiği, Millî Meclis'in kararları aleyhinde bulunanlar veya itaat etmeyenlerin vatan haini olabileceklerini ve bu gibilerin de vatana ihanetle itham edilmeleri gerektiği üzerinde duran Mehmet Şükrü Bey, teklifinde devamlı; "...*Görüyoruz ki, her yerde her tarafta ifsadat var, bu ifsadata bilmiyerek peyrev olanlar var, bu gibi ifsada tabilerek peyrev olanlar elbette haini vatandırılar ve haini vatanların cezası da kanunu mahsusunda idamdır*"²⁶ demiş, teredditle vakit geçirecek zamanın olmadığını, zaten bu kanunun mevcut olduğunu ve bugün yeni bir kanun yapılamayacağını, sadece yürürlükte olan kanunları karar altına alacaklarının altını çizmişti²⁷.

Mehmet Şükrü Bey'in müzakere esnasında savunduğu görüşlerine karşılık, Meclis içinde bir grup mebus, bu mahiyetteki kanunun çıkarılmasını istememekte ve Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılan kanunlarla idare edilmesini arzu etmekte idiler. Bu durum ise, hâlen Osmanlı düşüncesinin yaşımakta olduğunu göstermekte idi²⁸.

Ancak 24 Nisan'da Yabanabad Kaymakamlığı'ndan Koç Bey adındaki birinin padişah adına halkı ayaklandırıldığını bildiren telgrafı ve Mustafa Kemal Paşa'nın

²⁴ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 63.

²⁵ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 63.

²⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 63.

²⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 64.

²⁸ Dinçer Ural, *Hiyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2000, s. 45, 46; Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 26; Kutlu, a.g.t. s. 27.

25 Nisan'da bu mektuba yazdığı cevap Medis'te okundu.²⁹ Bu davranış ise aynı gün Lâyiha Encümeni'ne gönderilen kanun teklifinin önem atfetmesinde ve daha sonra da kanunlaşmasında etkili olacaktı.

Koç Bey'in mektubuna verilen cevapta; Koç Bey'in ahaliye vaki olan tebligatının İngilizlerin amaçlarına hizmet eden millet hainlerinin tertibi olduğu, halifenin İstanbul'da İngilizlerin baskısı altında ve esaretinde kaldığı, bütün amacın, halifeyi kurtarmak ve milletin varlığını devam ettirmek ve bağımsızlığı korumak olduğu, İngilizlerin amacının halkı bu gibi vasıtalarla kandırarak Müslümanları birbirine kırdırtmak ve ondan sonra memleketi istedikleri gibi esaret altına almak olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca bu gerçeğin halka ilan edilmesi, halktan şüphe edenlerin İngiliz hizmetkârı insanlara değil, Millet Meclisi'ne başvurmaları istenmiş, buna rağmen fesat çıkarıcıların ve İngiliz taraftarlarının baştan çıkarmalarına kapılan ve isyan edenlerin, Büyük Millet Meclisi tarafından tam bir şiddetle cezalandırılmasına karar verildiği ve bu amaç için gerekli kuvvetlerin de hazır edildiği, dökülecek bütün kanların vebalinin bu fesadı çıkarıcılar ve onlara uyanlara ait olacağını; şayet Yabanabad'ı terke mecbur olurlarsa kendilerine emin vasıta ile haber göndermeleri, yapacakları icraatın sonucundan da hemen malûmat vermeleri istenmişti.

Ancak Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey; "... Meşru isek bunu Lâyiha Encümeni'ne veyahut başka yere havale etmekte hiçbir mâna yoktur. Bittabi Meclisimiz meşrudur ve kararları da tatbik edecektir" diyerek kanunun Lâyiha Encümeni'ne gönderilmesine karşı çıkmıştı³⁰.

Yine Saruhan (Manisa) Mebusu Refik Şevket Bey (İnce)'in; "Mevcut kavaninimizin içinde bir hıyaneti vataniye kanunu yoktur. Mevzuubahsolan kanun, hıyaneti harbiye ve casusluk hakkında olup, ... mukarreatımızın hepsi harbe ve casusluğa mütaallik değildir"³¹ sözlerine, Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey; "...o kanunda derecatı muhtelifedir. Bilerek yapanların cezası başkadır. ... vatani tehlikeye düşürecek, va tanın emri müdafasında hıyanet yapacakların ve bunu bilerek yapanların, bilmiyerek yapanların cezası başka, bunların hep ayrı ayrı safahatı vardır. Sonra bir de casusluk maddesi görüyoruz ki, yapılan şeylerde casusluktan ibaret kalmıyor. Bir adam çıkıyor bir yerde İngiliz parasıyla casusluk ediyor ve orada efkârı muzırma neşrediyor. Buna casusluk, hıyaneti harbiye demiyeceğiz de ne diyeceğiz... Yalnız bugün burada yaptığımız vatan müdafasında bir harb, bir hareketi askeriye değil midir? Elbette bir hareketi askeriye ve harb mahiyetini haizdir"³² şeklinde cevap vermişti. Mebuslardan çoğunluğunun, bu kanunun Lâyiha Encümeni'ne gönderilmesini talep etmesi üzerine kabul edilmiş ve

²⁹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 64.

³⁰ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 64, 65.

³¹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 65.

³² TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 65.

ayrıca “Meclisin mukarreratına tebaiyet etmeyenler hıyaneti va taniye ile müttehemdir” şeklinde bir takrir daha gelmiş ve ertesi günü müzakereye konulmuştu³³.

25 Nisan’da Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey tarafından Meclis’e sunulan takrir, Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey tarafından bir kez daha okunmuş ve Abdülkadir Kemali Bey; “*Makamı muallâyi hilâfeti ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipten tahrişe ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammun kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunan kesan haini vatan addolunur. Ahkâmı kanuniye da iresinde muhakemeleri bilcira tecziye olunurlar. ... Bu maddenin mukarreratı hakkında, hükmü hakkında söz söyleyecek zevat varsa biz onu müdafaa edeceğiz*”³⁴ diyerek kanun hükmünü tartışmaya açık hale getirmişti.

Abdülkadir Kemali Bey, Bir mebusun, cezanın, kanunun hangi maddesine karşılık gelmesi ile ilgili sorusuna kanunun 56. maddesine³⁵ atıfta bulunarak, “*Me vaddı münferide kabul etmemiz lâzımdır. ... Kanunu Cezadaki vaziyete nazaran bizim halî ha zırmıza tevafuk eder bir madde yoktur. Eğer Ceza Kanununun bu maddesini aynen kabul edersek bizim aleyhimize çıkacaktır. Madde kanuniye sarıhtır*”³⁶ sözleri ile cevap vermişti.

Abdülkadir Kemali Bey’in açıklamalarının ardından müzakere, vatana ihanet suçu için Lâyiha Encümenî’nin görüşü istikametinde başlı başına bir madde mi kabul edilmeli, yoksa kabul edilecek esasın mevcut kanunlara uyması mı gerekli noktasında cereyan etmişti. Meclis’in açılışının dördüncü günü gerçekleşen bu müzakere de, Osmanlı Devleti’nin mevcut kanunlarının mı uygulanacağı, yoksa bu Meclis’in kanunları yeniden mi yapacağı sorusu Sivas Mebusu Mustafa Taki Bey tarafından gündeme getirilmiş, netice olarak Meclis’te hâkim olan görüş, bu maddenin Ceza Kanunu’na dayandırılmaksızın münferit bir madde şeklinde kabul edilmesi olarak belirginleşmişti³⁷.

Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey (Ulukan), bu Ceza Kanunu’nun ve mahkeme usulünün ve cezasının Osmanlı milletinin ruhundan ve ihtiyacından doğmuş bir kanun olmadığınyı söyledikten sonra Meclis’in amacına aykırı harekette bulunmasına yönelik şu ifadelerle yer vermekte idi; “*... Bugün Meclisi Âli, makamı hilâfet ve saltanatla beraber bilcümle memaliki müstevliyemizi düşmanın yeditecavüz ve yeditagal-lübünden tahlis ve milleti selâmeti umumiyei sahasına erdirmek için teşekkül etmiş bir Meclis bulunmak itibarıyla, şu emele münafi harekâtta bulunanlar hıyaneti va taniye cürmiyle müttehemdir. Bina enaleyh, idam edilecektir*”³⁸.

³³ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 65, 66.

³⁴ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 79.

³⁵ “Her kim memaliki mahrusa ahalisini yekdiğeri aleyhinde silâhlendirarak mukateleyle tahrik ve igraya veyahut bâzı mahallerde gasb ve garet ve tahribi memleket ve katli nüfus efalini ikaa mütecasir olup da kaziyeyi fesat tamamıyla fiile çıkar veyahut maddeyi fesadın ıcrasına başlanmış olursa ol kimse kezaalik idam olunur.”; TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 79.

³⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 79.

³⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 79-81.

³⁸ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 79, 80.

Meclis'in meşruluğu ve İstanbul Hükümeti'nin esaretinden bahseden Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey (Pars), "...Gasp ve garette bulunanlar, bu Meclisin emrine itaat etmeyenler haini vatanıdır. Elli altıncı madde bunu söylüyor. Bundan evvel bir Hükümet vardı. İstanbul'da icrayı saltanat ediyordu. O Hükümeti esir addediyoruz ve onun aklal ve efallinde serbest bulunmadığını iddia ediyoruz. Şimdi onun yerine millet kendisini ikaa etmiştir ve o hareket ediyor. Nasıl ki, evvelce yani üç ay evvel Hükümet aleyhine hareket edenler haini vatan addediliyorlardı. Bu Meclis aleyhinde de hareket edenler haini vatan addedilir"³⁹ şeklinde ifadeleriyle Ceza Kanunu'nun bir Osmanlı kanunu olduğundan hareketle, TBMM'nin yeni ve bağımsız bir Meclis olduğu, tespit edilen suçların bu Meclis'in kendi yaptığı kanunlarla cezalandırılmaları gerektiği üzerinde durmuş, bu kanunların yürütülmesi için yeni mahkemeler kurulmasını ileri sürmüştü.

Mustafa Kemal Paşa başkanlığında açılan ikinci oturumda teklif sahibi Mehmet Şükrü Bey kürsüye gelerek; "...Vermiş olduğum takrir esas itibariyle kabul edilmekle beraber suveri tatbikıyesi hakkında Meclisi, pek çok ihtilâfata düşürüyor. ...bunun esbabını, şurada görüyorum ki; Meclis kendisinin vazifei teşriîyesini esas itibariyle tâyin ve takdir edememesinden ileri geliyor" diyerek müzakere sırasında yaşananları tereddüdün, teklifin içeriğinden ziyade, uygulanması noktasında olduğunu belirtmişti. Mehmet Şükrü Bey, "...Halifemizin ve Padişahımızın İstanbul işgalıyla İngiliz esaretine düşmesi itibariyle Makamı Saltanat, ve onun kuvvei teşriîyesi olan Meclisi Mebusan icrayı faaliyetten geri kalanak millet yeniden kendi mukadderatını idare etmek için zaâtîlilerinizi intihabetmiş ve göndermiştir. ...intizam dairesinde yürüyebilmek için şimdiye kadar vaz' edilmiş kavanini mevzuayı ve kavanini esasiyeyi kabul etmek ve onun ihtiyaca mutabık olmıyan ve içinde bulunduğumuz ... şu fevkalâde zamana tevâfuk etmiyen mevaddmı tadil etmek esasını kabul ederek işe girişecek olursak zannedersem müzakerat, ihtilâfat bu kadar çoğalmıyacaktır. ...Esas itibariyle, hiyaneti vataniye cürmiyle müttehem olmayı kabul ediyoruz. Yalnız sureti tatbikıyesi kalıyor. Evet, bizim makasadı meşruamızı kabul etmiyerek ifa datta bulunanlar memleket ahalisini birbirine düşürenler elbette ve elbette hiyaneti vataniye ile itham edilir ve hiyaneti vataniyenin cezası bütün dünyada kabul edilmiştir, idamdır. Binaenaleyh, o takdirde teklif ettiğim ikinci maddeden vazgeçiyorum. Çünkü hiyaneti harbiye hakkındaki kanun noksandır. İşî teşevvüşata düşürmemek için, hiyaneti vataniye ile itham olunur, demek doğrudur"⁴⁰ sözleriyle Meclis'in, yasama yetkisine sahip olup olmadığı ile ilgili bir durum tespiti yapmış, Meclis'in hem yasama hem de yürütme yetkisine sahip bulunduğunun üzerinde durmuştu.

Buna karşılık, Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ise; "...Kanunu Cezada hiyaneti vataniye namında bir cürüm yok iken biz, bir hiyaneti vataniye cürmü ihdas ediyoruz. Binaenaleyh her cürümün mukabilinde mutlaka bir ceza da ihdas olunmak lâzımdır. Cezası, Kanunu Cezada mevcut ise, demek cürüm mevcuttur. Mevcud olduğuna nazaran

³⁹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 80.

⁴⁰ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 81.

hükkâma, Kanunu Ceza mucibince tayini ceza ediniz, diye emretmek fazla olur, zaten mevcut demektir... Evvelâ, bir hiyaneti vataniye cürmü tarafımızdan ihdas olunduktan sonra bu ihdas olunan cürüm için yine bir ceza ihdası lâzımdır. Çünkü Kanunu Cezada bu hiyaneti va taniye cürmü yoktur, ...hiyaneti vataniye cürmünü ihdas ediyorsak cezasını da kendimiz ihdas etmek lâzımgelir. ...Bina enaleyh mesele, madde sarih değildir, şayet hükkâmı serbest bırakırsak mahkeme, mevaddı mahsusasma göre tâyini cezada muhtardırlar, ...doğru ve sarih ve muayyen bir cürüm göstererek muayyen bir ceza vererek iyi bir yol göstermek, iyi bir tariki irae etmek mükellefiyetindeyiz. ...yeni bir cürüm ihdas ediyoruz, o cürme de yeni bir ceza koymalı ve aynı zamanda yeni bir tariki muhakeme ihdas etmeli ve bu mahkemeler mümkün olabildiğikadar mahalli cürümde ceza yi vermeli”⁴¹ diyerek mevcut Ceza Kanunu’nda vatana ihanet diye bir suçun bulunmadığını, bunun için ilk önce vatana ihanet suçunun belirlenip, sonra ceza tayin etmek gerektiğine dikkat çekmekte, söz konusu madde de vatana ihanet suçunun açıkça tanımlanması gerekliliğinin altını çizmekte idi. Refik Şevket Bey ayrıca, vatana ihanet suçuna verilecek cezanın ne olduğunu söz konusu etmeye gerek olmadığını, bu suçun karşılığının her yerde olduğu gibi idam cezası olacağını, bugünkü adlî teşkilâtla süratle iş görülemeyeceğinden dolayı da bu cezanın uygulanması için yeni bir teşkilât yapılması gerekliliği üzerinde duruyordu.

Osmanlı Devleti’nin ve kanunlarının hâlâ mevcut olduğunu, yeni madde kabul etmek yerine, mevcut Ceza Kanun’un uygulanması gerektiğini vurgulayan Amasya Mebusu Ali Rıza Efendi dışında aleyhte⁴² söz söylenilmeyen müzakere, Refik Şevket Bey’in verdiği önerenin Lâyiha Encümeni’ne sevkıyla son buldu.

3. Kanun’un Adının Belirlenmesi: 27 Nisanda gerçekleşen müzakerede Lâyiha Encümeni’nden gelen birinci madde “Makamı muallâyı hilafeti ve memaliki mahrusai şahanei yedi ecanipten tahlise ve taaarruzatı defî maksadına mâtuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunan kesan haini vatan addolunur”⁴³ şeklinde Meclis’e beyan edildi.

Söz alan ve müzakereler arasında dikkat çekici bir noktaya değinen Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey, “Kanunun adının “Hiyanet-i Vataniye” olmasını istemiş⁴⁴, devamlı; “...Madde hiyaneti vataniyeyi tarif etmelidir. Mücrimi değil, cürmü tarif eddim. O noktayı nazardan bendeniz bu madde kanuniyenin müntehasında (Kavlen ve fiilen muhalefet ve ifsadatta bulunmaya hiyaneti vataniye) denmesini teklif ederim. Salisen malûmuâllileri (isyan) tâbiri umumiyetle bizde fiilî bir şekilde kabul ve telâkki olunur. Za-

⁴¹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 81, 82.

⁴² “...Bir Hükümeti Osmaniyeye ve bir vatani İslâmiye vardır. Yalnız Hükümeti Osmaniyenin merkezi bugün tahtı muhasaradadır. İşte bundan dolayı millet kendi vekillerini buraya göndererek burada büyük bir Meclisi Millî akdetti. Şu halde bir takım yazılan mevaddı kanuniyeyi ve bunun hakkında yapılan münakaşayı fazla görüyorum. Biz, şu Büyük Meclisimizi, Hükümeti Osmaniyeye namına idarei umur ettiğinden dolayı onun mevkiine koyduğumuz zaman, eğer ceza kanununun ikinci faslını aynen kabul ve tatbik edersek maksadımıza kâfidir. Bundan dolayı bu mevaddın ummunun reddi ve o kanunun ikinci faslının kabulünü teklif ediyorum.” TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 84.

⁴³ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 99.

⁴⁴ TBMM ZC, C. 1, s. 99.

ten meva ddi âtiyede (kavil ve fiil) tâbirlerini tefrik ettiğimiz için işbu madde de bulunan (isyani mutazammun) tâbirinin kaldırılmasını teklif ederim. Şu halde maddei kanuniyeye (Millet Meclisinin meşruiyetine kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunmaya hiyaneti va taniye tesmiye olunur) şeklinin verilmesini nazarı âlînize arz ederim"⁴⁵ diyerek, bu kanunda fiilin değil, failin tarif edildiğini, oysa maddenin faili değil, fiili tarif etmesi gerektiği üzerinde durmakta, maddeye "Millet Meclisinin meşruiyetine kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunmaya hiyaneti vataniye tesmiye olunur" şeklinin verilmesini teklif etmekte idi.

Erzurum Mebusu Mustafa Necati Bey ise; "... (imadei milliyeyi) ihtiva eden her şey meşrudur. Binaenaleyh (Meclisin meşruiyeti) sözü mühmel bir sözdür. ... Çünkü imadei milliyeyi ihtiva ediyor. Onun için bunun yerine Meclisin (Millet Meclisinin maksadı meşrua ve vataniyesini takim için harekât ve icraatı fiiliyede bulunan kesan (haini va tan) ismiyle tasrih olunursa daha mürit ve daha camî olabilir. Sonra maddenin aslında bâzı teza ddi muhtevi ve esasatı hukukiyeye muhalif şeylerde görülebilir. (meşruiyetine isyani muta zammın kavlen ve fiilen muhalefet ve ifsadatta bulunan kesanın) aynı derecede addedilmesi muvafık olamaz. (muhalefet) kelimesi olur ki, bazan hiyaneti vataniye addedilecek şekilde olmayabilir. (muhalefet) kelimesine (haini va tan) kelimesi ismi verilemez. Fiilen ortaya çıkıp da bir şey yapmaz bitaraf bir vaziyette kalabilir. (hiyaneti vataniye) den addedilebilmek için her halde fiile inkılâbetmiş olan şekiller olması lâzımdır. (tahrikat ve icraat) kelimelerinin konulması bütün bu mahzurları bertaraf eder zannederim. (meşruiyeti) yerine (maksadı meşrua ve vataniyesini tâkim için tahrikat ve icraatı fiiliyede bulunan) cümlesi konulmalıdır"⁴⁶ diyerek, birinci madde de yer alan Meclis'in meşruiyetine isyan sözünden açık bir anlam çıkartmadığını, millî iradeyi içeren her şeyin zaten meşru olduğunu, dolayısıyla bu maddenin "Millet Meclisi'nin maksadı meşrua ve vataniyesini tâkim için harekât ve icraatı fiiliyede bulunan kesan haini vatan addolunur" şeklinde düzenlenmesi yönündeki arzusunu dile getirmekte idi.

Söz alan diğer mebuslar da, birinci madde için eksik ya da fazla veya yanlış gördükleri ibareleri ve değişiklik isteklerini dile getirdiler. Lâyiha Encümeni'nden Abdülkadir Kemali Bey bu teklifler üzerine değerlendirilme de bulundu ve sonra oturuma ara verildi⁴⁷.

Dördüncü oturumun açılmasıyla beraber, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesi üzerine verilen değişiklik önergelerinin görüşülmesine geçildi. Bu arada Çorum Mebusu Fuat Bey de bu Kanun'un reddini talep etti. Ancak kendisine geneli itibarıyla kabul edilen bir kanun için artık red talebinde bulunamayacağı hatırlatıldı. Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey'in teklifi⁴⁸ üzere de kanunun başlığı "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" olarak belirlendi.

⁴⁵ TBMM ZC, C. 1, s. 99, 100.

⁴⁶ TBMM ZC, C. 1, s. 100.

⁴⁷ Bkz. TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 100, 101.

⁴⁸ "1. Kanunlar isimsiz olamayacağı için işbu kanunun ismine hiyaneti vataniye tesmiye olunması.

2. İşbu maddede (Haini vatan) tarif olunup nevî cürüm tarif olunmamıştır. Onun için fıkranın (... ifsadatta bulunmaya hiyaneti vataniye tesmiye olunur) şeklinde tadil edilmesi.

Kabul edilen değişiklik önergeleriyle birlikte birinci madde;

“Makamı muallâyı hilafet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneî yedi ecanipten tahlise ve taaarruzatı defî maksadına mâtûf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunana keshani vatana addolunur” suretinde kesinleşti⁴⁹.

“Bilfiil hiyaneti vataniyede bulunanlar salben idam olunur. Kanunu Cezanın kırk beşinci maddesinin sarahati dâhilinde fer’ân zimethal olanlar maddesi mezkûre mucibince tecziye edilirler” şeklindeki ikinci madde üzerindeki müzakere açıldı⁵⁰.

Bu konu hakkında söz alan Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; *“...Cezayı muayyen şekilde tatbik ettirebilmek için muayyen ve kati ve esaslı şeyler tahrir edelim. ...Mesaîli adliye ile iştigal edenler meseleyi halletsinler, çünkü hüküm ile iş hallolunur. ...bu maddede bendenizin fikrimce, encümenin teklifi gibi elli altıncı madde tâbirini koymaya lüzum yoktur. Eğer o kaydın konulmasından maksat elli altıncı madde mucibince idam olunur, diye idamın şekli icrasını göstermek ise bunun mahallî elli altıncı madde değildir. Kanunu Cezanın cerâimi ve cezayı ve bunların şekli icrasını gösteren maddeleri içinde (idam şu şekilde şâiben mahallî cürümde icra olunur) diye bir madde vardır. Halbuki elli altıncı madde, mukateleye tahrik ve yekdiğere karşı müsellâh vaziyetlerden bahsettiğine göre, bu gibi efalde bulunanların idam olunacağını tasrih ediyor. Binaenaleyh encümenin teklifindeki idam meselesinde, elli altıncı madde tâbiri kullanılacak yerde şâiben idam olunur, denmesi lâzımdır. Çünkü bâzı yerlerde emsalini görüyoruz. Yalnız askerî meselesi müstesnadır. İdamlar ibret için kurşunla da yapılır. Bu ihtimalâta göre işimizi kanuna uydurmak için diyelim ki; Şâiben idam olunur. İkinci maddede fer’ân zimethal olanlar konulmuştur. Müteşebbislere konulmamıştır. Onun için bendeniz bu maddenin hem fer’ân zimethal olanlara, hem de müteşebbislere şâmil olması taraftarıyım”*⁵¹ diyerek ikinci maddenin, yalnız fiili olarak ihaneti gerçekleştirenleri değil, suç işlemeye teşebbüs edenleri de kapsar nitelikte olması gerektiğinin altını çizmekte idi.

Sivas Mebusu Mustafa Taki Efendi, silâhsız olarak fiili muhalefette bulunanlara idam cezasının ağır olacağını söyleyince bir mebus, *“Etmesinler memleketi tehlikeye koymasınlar”* cevabını verdi. Buna karşılık Lâyihâ Encümeni’nden Abdülkadir Kemali Bey ise, bir kişinin silâhsız olarak da vatana ihanet edebileceğinin izahına çalıştı⁵².

Ardından ikinci madde üzerine verilen değişiklik önergelerinin görüşülmesine geçildi ve ikinci madde, Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey’in teklifi üzere;

3. isyan tâbiri fiili olmak üzere telâkki olunduğu ve bahusus mevaddı sabıkada kavî ve fiili tâbirleri mevcudolduğu için maddede muharrer (isyanı mutazammın) tâbirinin ilgası”; **TBMM ZC**, D. 1, C. 1, s. 102.

⁴⁹ **TBMM ZC**, D. 1, C. 1, s. 105.

⁵⁰ **TBMM ZC**, D. 1, C. 1, s. 105.

⁵¹ **TBMM ZC**, D. 1, C. 1, s. 105, 106.

⁵² **TBMM ZC**, D. 1, C. 1, s. 106, 107.

*“Bilfiil hiyaneti vataniyede bulunanlar salben idam olunurlar. Fer’an zimethal olanlar ile müteebbisler kanunu cezanın 45 ve 46 ncu maddeleri mucibince tecziye olunurlar”*⁵³ şeklinde kabul edildi.

Daha sonra üçüncü madde üzerinde yapılacak olan müzakerelere geçilse de Meclis’te çoğunluğun kalmadığı anlaşıldığından o turuma nihayet verildi.

Metinde geçen Medis’in alacağı her türlü karara muhalefet etmenin mesela, bir vergi kanunun çıkarılmasına dahi karşı çıkmanın da vatana hıyanet olarak değerlendirilebileceği endişesi ortaya çıkmış, ancak isyan halinde bulunulur ise eylemin cezalandırılması gerektiği noktasında hemfikir olunmuştur⁵⁴.

28 Nisan tarihli toplantıda Hıyanet-i Vataniye Kanunu müzakeresine *“Kavli veya tahriri surette muhalefet ve ifsadatta bulunanlar muvakatlen kürege konulur”* şeklindeki üçüncü madde ile devam edildi. Madde hakkında Lâyiha Encümeni mensupları dışında söz alan tüm konuşmacılar bu maddenin aleyhinde olmuşlardı. Nitekim maddede geçen *“kavli ve tahriri muhalefet”* ifadesinin belirsizliği ve bu maddenin bir intikam aracı olarak kullanılmaya müsait olduğu konuşmacılar tarafından dile getirildi.

Vatana hıyanet suçunda, asıl faillerin idam, suça ikinci derecede (fer’an) katılanların ise daha hafif cezalara çarptırılması kabul edilmiş, ancak ikincil derecede suça iştirak kavramından neyin anlaşılacağı veya anlaşılması gerektiği ciddi bir tartışma konusu olmuştu.

Kanunun lâyiha olduğı şekliyle kabul edilmesi durumunda, din görevlilerinin vaa z bile demeyeceklerini ve kendilerini sürekli baskı altında hissedeceklerini söyleyen Karahisarısahip Mebusu İsmail Şükrü (Çelikalay) Bey, aynı zamanda hürriyet-i içtihadı (fikir özgürlüğü) ortadan kaldırma tehlikesi taşıdığını da sözlerine eklemiştir. İsmail Şükrü Bey, Hıyanet-i Vataniye Kanunu’na taraftar olmakla birlikte, Kanun’la *“Meclis’n meşruiyetine sözle karşı çıkanları vatan haini olarak değerlendirmesini”* isteyen madde sini doğru bulmamıştı. İsmail Şükrü Bey’e göre bu y aklaşım fikir hürriyetini ve meşrutiyet mantığını ortadan kaldırmakta idi. Ancak fiilen fesat ve karmaşa çıkaranlar vatan haini olarak kabul edilebilirler⁵⁵. Netice olarak Sivas Mebusu Mustafa Taki Bey’in önergesinin⁵⁶ kabulü ile bu madde kaldırıldı⁵⁷.

“Hıyaneti vataniye cürmünün, faillerinin mercii muhakemesi ikai cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvali müstacele ve fevkalade mücrimin derdest edildiği mahal mahkemesi de icrayı muhakeme ve itayı karama salâhiyettardır” suretindeki maddenin okunmasıyla dördüncü madde hakkında müzakere açıldı⁵⁸.

⁵³ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 108.

⁵⁴ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 100.

⁵⁵ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 117.

⁵⁶ *“Üçüncü madde tamamen zaittir. Çünkü muhalefet ve ifsadat bilfiil ise idam olunacağı ve fer’an zimethal olmak ise derecatına göre kırk beşinci madde mucibince tecziye olunacakları ikinci maddede musarrahtır. Tekrar bir madde ilâvesine lüzum yoktur. Binaenaleyh üçüncü maddenin tamamen tayıy edil meşini teklif ederim.”*; TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 116.

⁵⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 115-117.

⁵⁸ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 118.

Dördüncü madde de, vatana ihanet suçunun tespiti için kazalardaki bidayet mahkemeleri yetkili mercii olarak belirlenmişti. Ancak konuşmacılar, bu konuda kaza bidayet mahkemelerinin yetkili kılınmasını uygun görmemekte idiler. Gerekçeleri ise kaza bidayet mahkemeleri üyelerinin bakkal, kunduracı vb. gibi hukuk eğitimi olmayan kişilerden oluşması, böyle bir ortamda ise idam kararı gibi hassas bir kararın verilemeyeceği, ayrıca bidayet mahkemelerinin ceza verme yetkilerinin iki üç seneye sınırlı olması idi. Bundan dolayı vatana ihanet mahkemelerinin ya liva bidayet mahkemelerine ya da suçlunun tutuklandığı en yakın liva cinayet mahkemelerine bırakılmasının daha uygun olacağı belirtildi.

Ancak, farklı olarak Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey; "...çabuk iş gördüm derken, büyük haksızlıklar meydana getirmekten iktinabedelim. Hepimiz kaza mahkemelerinin sureti teşkilini pekâlâ biliriz. Bir müteahhüs zatın yanında müntahap iki âza vardır. Bunlar ne na zariyatı cezaiyeyi, ne de kavanini mevzu a devleti bilmezler, reis ne derse onları yaparlar ve maatteessüf bazan, bâzı teşvikat ve tesvîlâta tâbi olmaları ihtimalleri de vardır. Bunlara idam cezası vermek, bunlara kürek cezası vermek salâhiyeti buhşedilirse hiç şüphe etmiyelim ki, biz gerek huzuru tarihte, gerek huzuru ilâhide mesul ve muatab oluruz. ...En yakın cinayet mahkemelerine tevdi kabildir. Fakat bendeniz bunda da bâzı mahzurlar görüyorum. ...Çünkü lâzım olan sürati temin etmek kabil olamıyacaktır. Bu itibarla mademki zamanın fevkalâdeliğini müttefikân kabul ediyoruz, seri tedabir ittihaz mecburiyetinde olduğumuzu kalbul ediyoruz, bu itibarla ya bütün Anadolu'da yahut isyana mahsus olan yerlerde idarei örfiye ilân eder, bu mesaili Divan harplere tevdi ederiz. Zaten buna dair bir takrir ta kdim edeceğim. Asıl teklifim Bidayeti ceza da rüyetine karar verilmemesidir"⁵⁹ diyerek bu işin liva cinayet mahkemelerine bırakıldığı takdirde bu kez de sürat konusunda sıkıntı yaşanacağından dolayı hızlı hareket etmek adına ya bütün Anadolu'da yahut isyana mahsus yerlerde sıkı yönetim ilan edip, bu muhakemelerin Divan-ı Harp'lere bırakılması önerisini getirdi.

Buna karşılık Mehmet Şükrü Bey, tecrübelerine de dayanarak, Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey'in verdiği teklifin mümkün olmadığını savundu ve şunları söyledi; "...Divan harblerde ittihazı mukarrenat eden kimdir bilir misiniz? Ya bir za bıt kâ tibi muktediri, yahut divan harbmüddei umumisidir. Binaenaleyh divan harblerin mukadderatı bunların elindedir. Muhakemeyi istediği yere, istediği şekli götürür. ...Binaenaleyh divan harblerde bu işlerin niyeti katiyen doğru değildir. Sonra kaza bidayet mahkemesi ile liva bidayet mahkemesindeki fark en ziyade âzayı kınâmın zihnini işgal ediyor. Kazalarda teşkilât olmadığından bahsedildi. Her livada teşkilât var mı efendim? Birçok liva larımız vardır ki, teşkilâtı adliyesi yapılmamıştır..."

...Bendeniz teşkilâtı adliyesini bildiğim yerler var ki, öyle bir kaza mahkemesidir ki, liva mahkemesinin hükümlerinden daha iyi hükümler ittihaz ediyor. ...mahzur, kaza mahkemeleri hakkında serd edilen me hazir, liva bidayet mahkemeleri hakkında da vâridola bilir. ...biz liva bidayet mahkemelerine vermekle bu süra ti öldüreceğiz ve bundan beklenen

neticeyi mahvedeceğiz"⁶⁰ dedi. Böylece Muhittin Baha Bey'in bu önerisi Meclis'te taraftar bulamadı⁶¹.

Bunun yanında Niğde Mebusu Abidin (Zeynelabidin) (Bayhan) Bey; "...kaza mahkemelerindeki azalar intihapla icra edilir. Diğer mahkemelerdekiler ise Mektebi Hukukta n mezun müddei umumi ceza reisi gibi sırf hayatı memuriyetinin melekesiyle tâyin edilen zevattan ibarettir ki, tecrübe, vukuf ve mümareseleriyle terfi memuriyet ederler. Hayatı memuriyetinde müptedi olan bir heyete ağır bir cezayı tertip için salâhiyet vermek, milletin izmihlaline değil ise bile, birtakım ihtirasatın tevellüdünü mucib olacak halâte, umura meydan vermektir. Bu, caiz olamaz. Bu bapta rüfekayı kinâm tarafından söylenilen sözlere iştirak etmekle beraber, Divanı harblerden de bahsedildi. Halbuki onlar da kaza mahkemesinde, liva Bidayet ceza mahkemesinde bulunan Müddei umumi ve ceza reisi kadar kavânîni Devlete vâkıf değildirler. Onun için katiyen Divanı harblere verilmesi caiz olamaz" diyerek kaza mahkemeleriyle diğer mahkemeler arasındaki farkı, Divanı Harp'lerin devlet kanunlarına vakıf olmadıklarını ve buralarda görev alacak kişilerin verdiği kararın caiz olmadığını belirtti⁶².

Bu tarihte yapılan müzakerelerde tartışılan en önemli konu, kanunun hangi mahkemelerde yürütüleceği idi. Öyle ki kanun teklifinde beklenen amaç; davaların çabuk sonuçlandırılması ve verilecek hükümlerin ibretlik olmasıydı. Bu sebeple normal hukuk mahkemelerinin bu amacı gerçekleştiremeyeceği ileri sürüldü.

Bu arada konu hakkında encümenin görüşünü ortaya koymak adına söz alan Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey; "...biz bu kanunu yaparken esas itibarıyla vaziyetimize muhalif hareket edenleri süratle tedibetmeyi düşünüyoruz, düşünerek yapıyoruz... ihtilâl kâr vaziyet alacak ise bu kanunlarla iştigale lüzum yok, sehpaları kurarız, bir idarei örfiye ilân ederiz"⁶³ sözleriyle bulunduğu teklifte tıpkı Köprülü Mehmet Paşa'nın binlerce insanın kellesini kopartıp memleketi kurtardığı gibi bir metotla memleketin kurtarılmasını istedi. Ayrıca kaza bidayet mahkemelerinin yetersizliğinin farkında olduklarını, ancak kazaların livalara uzaklığı, ulaşım güçlükleri gibi etkenleri hesaba katarak ve bu kanunun uygulanmasında hızlı karar almanın esas olması gerektiği bilinciyle bidayet mahkemelerini tercih ettiklerini ifade etti. Öte yandan bidayet mahkemelerinin verecekleri kararın, Meclis'in onayından geçeceği için bidayet mahkemelerine daha ılımlı bakılabileceğinin de altını

⁶⁰ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 122.

⁶¹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 118-120.

⁶² Niğde Mebusu Abidin (Zeynelabidin) (Bayhan) Bey, Kırşehir sancağını örnek olarak göstererek devamla şunları söyledi; "...Kırşehir sancağının Avanus kazasında vukua gelen bir cürümden dolayı Niğde sancağının Ürgüç veya Karahisar, inçe Karasu mahallerinde alâkadar olanlar derdest edilir. Fakat hiçbirisi, efali cürüm ashâbı birer şeriki cürümle beraber onun hepsi hakkında bidayeten Kırşehir veya Niğde de ayrı ayrı tahkikata başlanmış, her birisi bir araya getirilerek mevkufen tahkikat icra edilmezse, o aynı filden neşeteden cürümden, meselâ Niğde Mahkemesinde biri beraate mazhariyet, Kayseri'de birisi idam cezasına uğramak gibi aynı bir cürümden muhtelif mukarrerat, hüküm ve ilâmat Vârid olur ki, bu da caiz olamaz. Onun için bir cürümden dolayı her nerede ef'ali cümüye ika ve refedilirse o, derdest edilebilir, o cümün sahibi için hangi ceza mahkemeleri işe başlamış olursa, mücrim olan o şahıs derdest edilerek oraya sevk edilmesini ve muhakemesinin o mahkemelerde icrasını teklif ediyorum.", TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 120.

⁶³ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 120.

ç iz di. Böylelikle birinci oturum itibariyle dördüncü maddenin müzakeresi tamamlanmış oldu⁶⁴.

Üçüncü oturumda, dördüncü madde üzerine verilen değişiklik önergelerinin görüşülmesine geçildi. Dördüncü madde için Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey; *“Hıyaneti vataniye cürmünün faillerinin mercii muhakemesi ikai cürüm edilen veya mürcimin derdest edildiği kazada veya o kazaya mücavir bir kazada divanı harbi örfi var ise divanı mezkur, yok ise mahallin mülkiye, askeriye, jandarma ve polis dairelerinin en büyük memurlarından ve mahallin müftüsünden mürekkep bir heyettir”*⁶⁵ şeklindeki değişiklik önergesini verdi.

Ancak Tunalı Hilmi Bey’in bu önergesi kabul edilmedi. Dördüncü madde encümenin teklifi üzere aynen kabul edildi⁶⁶.

“Hıyaneti vataniye mücrimlerinin muhakemesi her halde mevkufen icra olunur” esasına dayanan beşinci madde hakkında söz söyleyen ve değişiklik önergesi veren olmadığından beşinci madde aynen kabul edildi.⁶⁷

“Zabıtai adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikatı iptidaiye evrakı daireyi istintaka tevdi olunmaksızın müddei umumiler vasıtasıyla yirmi dört saat zarfında mahkemeye verilir.” şeklindeki altıncı madde Çorum Mebusu Fuat Bey’in verdiği;

“Zabıtai adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikatı iptidaiye evrakı dairei istintaka tevdi olunmaksızın mahallin en büyük mülkiye memuruna ita olunur ve onlar tarafında n dahi müddei umumiler vasıtasıyla yirmi dört saat zarfında mahkemeye verilir” suretindeki önergesi üzere kabul olundu⁶⁸.

*“Hıyaneti vataniye mücrimlerine ait muhakemat a zami yirmi günde hükme rapt olunacaktır. Bu müddeti her ne sebebe mebni olursa olsun tecavüz ettiren mahalli zabıtası ile mahkeme heyeti Kanunu Cezanın yüz ikinci maddesi zeyli mucibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mafevki mahkemesince muhakemesi bilcira azami yirmi gün zarfında hükme rapt edilecektir”*⁶⁹ suretindeki yedinci madde üzere söz alan Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; *“...Hükâmı takyit kadar müthiş bir fecayı yoktur... yirmi gün zarfında mutlaka hüküm vereceksiniz dersek hükâmı takyide koymuş oluruz ve bunun kabiliyeti tatbikiyesi olmadığını kendimiz göstereceğiz. Meselâ bugün üç kişiden mürekkep bir bidayet ceza mahkemesinde bulunuyoruz. Heyet halinde bulunup hüküm vereceğiz. Şahitlerin hepsi mutlaka o cümmün vukubulduğu mahalden olmaz. ...Bina enaleyh şahitlerin mutlaka ya huzuru hâkime getirilmesi lâzımdır yahut huzuru hâkimde binniyabe ifa desinin alınması lâzımdır”*⁷⁰ diyerek, devamla; yirmi gün zarfında mutlaka hüküm verme kaydına itiraz etti ve yolların uzunluğu, bozuk oluşu vb. nedenlerden dolayı şahitlerin zamanında gelemeyebileceğini ya da davaya bakan hâkimin hastala-

⁶⁴ Bkz. TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 120-122.

⁶⁵ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 127.

⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 129.

⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 129.

⁶⁸ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 130.

⁶⁹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 130.

⁷⁰ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 130, 131.

nabileceğini, bazı mazeretleri olabileceğini göz önünde bulundurarak, bu madde de bir zaman sınırlamasına gidilmemesi gerektiğini öne sürdü.

Tunalı Hilmi Bey ise Refik Şevket Bey'in aksine, bu sürenin daha da kısaltılmasından yana oldu. Nitekim o; "...Ben bilakis müddetin bir haftaya tenzilini teklif ediyorum. Memleketin böyle bir zamanda adaletin mutlakiyetinden bahsolunduğunu işittim. Maatteessüf adaletin mutlakiyetinden veyahut vüsatinden bahsetmek bence katiyen a bestir. Varsın milyonlarca bu memleketin feda olmuş evladına mukabil birkaç tane mazlum gitsin. Tekbu Saltanat kurtulsun. Bundan dolayıdır ki eğer cürmün ika edildiği mahalde muhakeme icra edilecekse azami bir hafta, başka bir mahalde muhakeme edilecekse azami yirmi günde muhakemelerinin hitama erdirilmesini teklif ediyorum"⁷¹ diyerek bu doğrultuda bir önerge verdi. Ancak bu önerge kabul görmedi ve Bolu Mebusu Nuri Bey'in; "Hıyaneti vataniye mücrimlerine ait muhakemat bir sebebi mücbire olmadıkça azami yirmi günde hükme rapt olunacaktır. Bu müddeti bilâsebebi mücbir teca vüz ettiren mahalli zabıtası ile mahkeme heyeti Kanunu Cezanın yüz ikinci maddesi zeyli mucibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mafevki mahkemesince muhakemesi bilcira azami yirmi gün zarfında hükme rapt edilecektir" şeklindeki önergesi üzere yedinci madde tadilen kabul edildi⁷².

"İşbu mehakimden sadır olacak mukarrerat kati olup ancak idamı müstelzim olan mukarrerat Büyük Millet Meclisince badettasdik mahallerinde infaz olunur" diyen ve idam kararlarının Meclis onayından geçmesini öngören sekizinci maddenin kısmen açılması gerektiğini belirten Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey'in kafasında soru işaretleri bulunmakta ve o, bu soru işaretlerini şu şekilde dile getirmekte idi;

"Efendim, mademki tasdik hakkı veriliyor. Bunun da bir de mukabili olan ret veya af hakkı verilmiş oluyor. Tetkik hakkı ret mahiyetini haiz midir, değil midir? Encümen bunu tetkik etse, ya ni mukarrerat usulüne muvafık değilse, esbabı mucibesi tam değilse, af mı edecek, yahut nakzedip iade mi edecek? Tasdik meselesi kolay. Eğer Meclisin de kanaati vicdaniyesine tevafuk ediyorsa tasdik eder. Mesele halledilir. Fakat aksi surette ne yapılacaktır? Encümen bunu izah etsin"⁷³.

Bu sorulara karşılık Lâyiha Encümeni adına Abdülkadir Kemali Bey; "Meclisin salâhiyeti fevkalâdeyi haiz olmasından dolayı bidayet mahkemelerinden verilen kararlar Mec-lisimiz dilerse affeder; dilerse tasdik eder. Noksan görürse reddeder. Bunun için bu suali va rit addetmiyorum. Meclisin salâhiyetini ta kyit varit değildir" diyerek bu Meclis'in olağanüstü yetkilere sahip bir Meclis olması dolayısıyla, bidayet mahkemelerinin kararlarını onaylayıp onaylamamanın Meclis'ininde olduğunu söyledi ve devamla; "Meclisin salâhiyetini tahdide kaadir bir kuvvet göremiyorum."⁷⁴ demiştir.

Konuyu farklı bir açıdan ele alan Malatya Mebusu Fevzi Efendi ise şunları söylüyordu; "Yapılan kanunlar idam kanunlarıdır. Bunu bihakkin düşünmeli, sonra

⁷¹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 131.

⁷² TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 132.

⁷³ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 132.

⁷⁴ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 132.

ya zıkolur. Çok yerlerde görüyoruz ki, hatalara insan heder olup gidiyor. Giden yine milletimizdir. Bir millet saadetini Büyük Mecliste görürse emin olun hem emin olurlar ve Meclisin dua hanı olurlar. Bir zaman olur ki, bu heyet burada olamaz. Lâkin o vereceğimiz karar, yani bugün verdiğimiz karar bizim efradımızı öldürür ve garaza kurban eder. Büyük Millet Meclisinin tasdikine iktiran eden kanun bir zaman olacak ki, bulunmayacaktır. Her hal ve kârda mahakimden sâdır olan karar Büyük Millet Meclisinde tadilen tasdik olunmalıdır. ”⁷⁵

Sekizinci madde hakkında verilen değişiklik önergelerinden Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey’e ait olan, “İşbu mahakimden sâdır olacak mukarrerat kati olup ancak idamı müstelzim hükümler Büyük Millet Meclisi icra Heyeti tarafından badettasdik mahallerinde infaz olunur”⁷⁶ şeklindeki önerge de kabul görmedi. Buna karşılık sekizinci madde Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey’in; “İşbu kanuna tevofikan mahakimden sâdır olacak mukarrerat Büyük Millet Meclisince badettasdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz edecek karara tevofiki muamele olunur” suretindeki önergesi üzere kabul edildi⁷⁷.

“İşbu kanun her mahallin idare amiri tarafından nahiye ve kaza, liva ve vilayet merkezlerine ve köy heyeti ihtiyariyeleri müctemian celp edilerek ifham ve sureti tebliği mutazammın heyeti mezkure âzalarının imzalarını havi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hıfz edilmekle beraber kavaninin nesir ve ilanı hakkındaki kanuna tevofikan ayrıca nesir muamelesi dahi yapılacaktır” denilen dokuzuncu madde hakkında söz alan ve önerge veren olmadığından madde aynen kabul edildi ve kesinleşti⁷⁸.

“İşbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye ve Dâhiliye Vekilleri memurdur” şeklindeki onuncu madde, Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey’in önergesi üzere; “İşbu kanunun icrayı ahkâmına Büyük Millet Meclisi memurdur” suretinde tadilen kabul edildi⁷⁹.

Bu arada İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey; “...Halkımızın haleti ruhiyesini tememmül buyurun, bu ceraimde bâzı eşhasa ait isnadatta buluncaklar hakkında eğer bir hüküm sâdır olmuş ise; dediler ki, Ceza Kanununda iftira hakkında maddei mahsusa vardır. Evet kanunu cezanın 113 ncü maddesinde bir sarahat var. Fakat bu adamın masumiyeti anlaşılırsa şu esbapdan dolayı mevkini tahkim edecek şeyler lâzım. İster bir maddei mahsusa ile isnadatta bulunan ister maddei mahsusa tâyin etmeksizin isnadatta bulunanlar hakkında bir maddei müzeyyele ilâve olunsun. Böyle bir kelime sâdır olmuş ise on sene den aşağı olmamak üzere ceza görür. Fakat böyle bir isnat karşısında bulunacak bir adam malûmu âliniz idam edilir. İdam edildikten sonra malûm olduğu üzere bu adam mezarından çıkararak ve ikamei dâvaya sevk ettirmek imkân yoktur. Binaenaleyh her halde bir maddei müzeyyele ilâve edilsin”⁸⁰ diyerek zan altındaki kişinin masumiyeti anlaşıldığında yapılacak işlem ve kişinin zan altında kalmasına sebep olan kimseler hakkında

⁷⁵ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 132, 133.

⁷⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 133.

⁷⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 133, 134.

⁷⁸ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 134.

⁷⁹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 134.

⁸⁰ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 134.

ne gibi bir işlem yapılacağını da ek bir madde ile belirlenmesi gerektiğine dikkat çekti. Oturum Başkanı ise kendisinden bu konuda bir önerge sunmasını istedi.

“İşbu kanun her mahalde neşir ve ilan olunduğu tarihten kırk sekiz saat sonra meriül-lrica olacaktır” suretindeki onbirinci maddenin de aynen kabul edilmesinin ardından, Hıyanet-i Vatanîye Kanunu bütünü itibarıyla oylamaya sunuldu ve kabul edildi. Böylece bu Kanun’un birinci müzakeresi tamamlanmış oldu⁸¹.

4. Kanun’un Son Şekli, Özellikleri ve Önemi: 29 Nisan’da gerçekleştirilen toplantıda bu Kanun’un ikinci müzakeresi yapıldı. Bu müzakerede, birinci ve ikinci maddeler; tadilen, üçüncü madde; ilaveten, dördüncü, beşinci maddeler; tadilen, altıncı madde aynen, yedinci ve sekizinci maddeler; tadilen kabul edildi. Dokuzuncu, onuncu ve onbirinci maddeler ise ilaveten kabul olundu. Kanun’un birinci müzakeresinde dokuzuncu ve onuncu olarak belirlenen maddelerde de yalnız numara değişikliğine gidilerek, on ikinci ve on üçüncü maddeler olarak, yine kanunun birinci müzakeresinde on birinci olarak belirlenen madde de tadilen on dördüncü madde olmak suretiyle söz konusu Kanun’un tasarısı, 25 Nisan’da Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey’in önerisiyle müzakeresine başlanan ve beş günlük yoğun müzakereler sonucu 29 Nisan’da kabul edilen Hıyanet-i Vatanîye Kanunu, Medis’te baştan itibaren madde madde yeniden okunarak ve gerekli ek düzenlemeler yapılarak 14 madde halinde gerçekleşti ve kabul edildi⁸². Böylece ihtilal ortamında ve şartlarında oluşan TBMM’nin ülkenin refahı ve kurtuluşu için düşündüğü ilk olağanüstü kanun olan Hıyanet-i Vatanîye Kanunu şu şekilde kabul edilmiş oldu;

Madde 1. Makamı muallâyî hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yedi ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Medisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kesian haini vatan addolunur.

Madde 2. Bilfiil hiyaneti vataniyede bulunanlar salben idam olunur. Feran zimethal olanlar ile müteşebbisleri kanunu cezanın kırk beşinci ve kırk altıncı maddesi mucibince teczive edilirler.

Madde 3. Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminci muhtelifede eşhası muhtelifeyi sırran ve kavlen hiyaneti vataniye cürmüne tahrik ve teşvike edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesaiti muhtelif ile tahriren ve tersimen irtikâbeyliyenler muvakkat küreğe konulur. Tahrikât ve teşvikat sebebivle maddei fesat meydana çıkarsa muharrik ve müsevvikler idam olunurlar.

Madde 4. Hiyaneti vataniye maznunlarının mercii muhakemesi ikarı cürmedilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvali müstacele ve fevkalâdede maznunun derdest edildiği mahal mahkemesi de icrayı muhakeme ve itayı karara salâhiyettardır.

⁸¹ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 134.

⁸² TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 137-145.

Madde 5. Hiyaneti vatanive maznunlarının muhakemesi bidayet ceza mahkemelerinden verilecek gayrimuvakkat tevki müzekkeresi üzerine her halde mevkuften icra edilir.

Madde 6. Zabıtai adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikatı iptidaiye evrakı dairei istintaka tevdi olunmaksızın mahallin en büyük mülkiye memuruna ita olunur ve onun tarafından dahi müddei umumiler vasıtasıyla yirmi dört saat zarfında mahkemeye verilir.

Madde 7. Hiyaneti vataniye maznunlarına ait muhakemat bir sebebi mücbire olmadıkça âzami yirmi günde hükme raptolunacaktır. Bu müddeti bilâsebep mücbir tecavüz ettiren mahallî zabıtası ile mahkeme heyeti kanunu cezanın yüz ikinci maddesizelyli mucibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mafevkı mahkemesince muhakemesi bilicra âzami yirmi gün zarfında hükme raptedilecektir.

Madde 8. İşbu kanuna tevfi kan mahakimden sâdır olacak mukarrerat kâfi olup Büyük Millet Meclisince badettâsdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz edilecek karara tevfi muamele olunur.

Madde 9. İşbu ceraimin emrû muhakemesi için mahkemelerde istenilen şahsa celp ve davete hacet kalmaksızın bilâhüküm ihzar müzekkeresi tastir kılınır.

Madde 10. İsyana iştirak etmiyen eşhas hakkında ligarazin isnadatta bulunanlar isnadettikleri cürmün cezasiyle mücazaat olunurlar.

Madde 11. Haklarında gıyaben hüküm sâdır olan eşhas derdestlerinde işbu kanuna tevfi kan yeniden ve vicahen muhakemeleri icra olunur.

Madde 12. İşbu kanun her mahallin idare âmiri tarafından nahiye ve kazalivave vilâyet merkezlerine ve köy heyeti ihtiyariyeleri müçtemian celbedilerek ifham ve sureti tebliği mutazammının heyeti mezkûre âzalarının imzalarını havi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hıfzedilmekle beraber kavaninin neşir ve ilânı hakkındaki kanuna tevfi kan ayrıca neşir muamelesi dahi yapılacaktır.

Madde 13. İşbu kanunun icrayı ahkâmına Büyük Millet Meclisi memurdur.

Madde 14. İşbu kanun her mahalde tarihi tebliğ ve ilânından kırk sekiz saat sonra mer'î olacaktır⁸³.

Yasa'nın ilk maddesinde kimlerin "vatan haini" sayılacağı belirtilmiş olup, buna göre; Büyük Millet Meclisi'nin yasallığına karşı ayaklanmaya yönelik sözle, yaziyla ya da doğrudan doğruya bilerek karşı çıkan, ya da fesat hareketlerine giren veya yayında bulunan kişiler, bu suçla nitelendirileceklerdi.

Kanun, yargılamanın hız kazandırılması amacıyla hem yargılamayı yapa mahkemelere ve hem de ilgili mahallin mülkî idare âmirlerine yükümlülükler getirerek, Kanun'un uygulanmasında ihmali görülecek olanların Ceza Kanunu gereğince cezalandırılacaklarını belirli bir hükme bağlamıştı. Kabul edilen metin-

⁸³ Düstur, C. 1, Kanun No: 2, s. 4-5; TBMM Kavanin Mecmuası, D. 1, C. 1, Kanun No: 2, s. 2-3; TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 142-144.

de, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun altıncı maddesi, adlî zabıtanın ön so ruşturma evrakını (tahkikatı iptidaiye) mahallin en büyük mülkî âmirine hemen onun da savcıya yirmi dört saat geçmeden teslimini zorunlu kılmakta idi.

Yine dördüncü ve yedinci maddelerde yargılama mercii ve ihmali görülenleri bağ layıcı hükümler yer almakla birlikte kanunda Bidayet Ceza Mahkemeleri yetkili mahkeme olarak gösterilmekte idi. Yedinci madde ile yargılamanın yirmi günden daha fazla sürdürülmemesi, sekizinci madde ile de davaların hızla karara bağ lanarak tasdik mercii olan TBMM'ye gönderilmesi hükme bağ lanmıştı.

Böylece TBMM, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile millete karşı kendi meşru durumunu tey it etmiş ve bu meşruluğunu, düşman elinde esir bulunan Hilafet ve Saltanatı kurtarmak amacına dayandırıp Hıyanet-i Vataniye Kanunu'yla yaptırım altına almıştı. Bu y asa, yalnızca Medis'i değil, onun temsil ettiği davayı da karşıt eylem ve akımlardan korumaya yönelikti. Meclis, Halife ve Padişah olsa dahi kendi üzerinde bir yasallık tanımadığını ilan etmişti⁸⁴. Yine Kanun'un birinci maddesinde⁸⁵, TBMM'nin kuruluşunun asıl sebebi; Hilafeti, Saltanatı ve Osmanlı topraklarını düşman elinden kurtarmak olarak gösterilmişti. Aynı zamanda kabul edilen bu hüküm, Hilafete ve Saltanata geleneksel bağlarla bağ li olan TBMM üyelerinin tepkisini yumuşatmaya yönelikti⁸⁶. Vatan hainliği ise TBMM'nin meşruluğuna ve milletin yüksek menfaatlerine karşı yapılacak her çeşit ayaklanma ve kışkırtıcılık olarak tespit edilmiş ve kışkırtıcılığın kaynağı İstanbul Hükümeti olduğu için bu hüküm, onun sebep olduğu olaylara karşı konmuştu⁸⁷. TBMM, bu hüküm ve tedbirlerle daha ilk günlerinden itibaren millî mukadderata hâkim ve yüksek bir heyet olduğunu kanıtlıyordu⁸⁸.

Hükümlerinin yürütülmesi sorumluluğu TBMM'ye verilen Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun ikinci maddesi gereğince isyana katılanlara idam cezası verileceği gibi, isyanı teşvik edenlere de Ceza Kanunu'nun 45 ve 46. maddeleri gereğince ceza verilecekti⁸⁹. Ayrıca bozguncu ve propagandacılar ile onlara yardımcı olanların faaliyetleri de bu suç kapsamında idi. Kanun'un uygulama yetkisi, Bidayet Mahkemeleri'ne veya öreml durum halinde en yakın mahkemeye devre dilmişti.

⁸⁴ Ergil, age., s. 207.

⁸⁵ "Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yedi ecarıpden tahlis ve taaruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren mu halefet veya ifsadatta bulunan kesân haini vatan addolunur."

⁸⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 2, s. 233.

⁸⁷ Ural, a.g.t. s. 49, 50; Bıyıkloğlu, a.g.m., s. 656.; Aybars, İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)...., s. 29.

⁸⁸ Bıyıkloğlu, a.g.m., s. 657.

⁸⁹ Madde 45; "Eşhası mûtaaddide bir cinayet ve cûnhayî mütehidin ika eder veyahut efali müteaddideden mürekkep olan bir cinayet veya cûnhada birtakım eşhasın her biri cûmûn husulü maksadıyla ef'ali mezbureden birini veya birkaçını iç ra eylese, eşhası mezkûreye hemfiil denilir ve cûmesi faili müstakil gibi mücazat olunur."

Madde 46; "Bir kimse bir cinayet ikamı tasdim edip de vesaiî mahsusa ile ıcrasına bed ederek yed-i ihtiyarında olmyan esbabı mâniâ haylûletile ol cinayetin husulüne muktazî ef'ali ikmal edememiş ise kanunun sarahati olmyan yerlerde fiilî mezkûr idam veya müebbet kürek cezalannı müstelzim olduğu halde müteşebbis hakkında yedi seneden eksik olmamak üzere muvakkat kürek ve müebbet kalebentlik cezasını müstelzim ise keza yedi seneden eksik olmamak üzere kalebentlik ve müebbeden nefî cezasını müstelzim olan ahvalde üç sene müddetle keza kalebentlik cezası hükmolunur. Ahvali sairede o cinayetiğin kanunen mayyen olan cezanın nisfından iki sülûsüne kadar tenzil edilir."; TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 105.

Kanun, iftira edenlerin, karşısındaki kişiye yönelik ileri sürdükleri suçun cezasıyla cezalandırılacaklarını öngördüğü gibi, gıyaben mahkûm edilmiş olanların, yakalandıklarında yeniden yargılanmalarını sağlayıp, suçluya kendini müdafaa hakkı da tanımakta idi.

Celp ve davete gerek görülmeden huzura gelme kararı yazılarak, yargılama açısından zaman kaybının önüne geçildi. Ayrıca Kanun'un halka duyurulması ve yayımlanması öngörülerek böylece TBMM'nin halk nezdinde tanınmasına aracı olması isteniyor ve Kanun'dan, halkın habersiz olmasından dolayı meydana gelebilecek sakıncalar ortadan kaldırılıyordu.

Dönemin olumsuz şartlarından dolayı ulaşım, haberleşme ve yayım şartları göz önüne alınarak Kanun'un her bölgede yayınında kırksekiz saat sonra yürürlüğe gireceği esası kabul ediliyordu⁹⁰.

5. Kanun'un Uygulanmasında Karşılaşılan Zorluklar: Hiyanet-i Vataniye Kanunu bir devrim yasası olmakla birlikte uygulama yönü ile olağan yöntemlere ve kurumlara dayandırılmıştı. Ancak, onun bu niteliği uygulamanın yavaşlamasına ve kesin sonuç alınmasının gecikmesine sebep olacaktı.

Meclis, 29 Nisan'da Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun kabul edilmesinden bir süre sonra, 9 Mayıs'ta önemli bir durum olmadığı ve gereken kişilerin Meclis tarafından özel olarak affedildikleri için genel af çıkarılmayacağına dair karar alarak özellikle "vatan hainliği" ile suçlananlara af kapılarını kapadı⁹¹.

Mustafa Kemal Paşa, Safranbolu'da kıskırtma sonucu meydana gelen bozgunculuk üzerine 30 Nisan'da Kastamonu Valiliği'ne, Yozgat ayaklanması nedeniyle 28 Mayıs'ta Sivas Valiliği'ne⁹² Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun uygulanmasını emretti. Yine İngiliz Gizli Servisi'nden para alan kişiler olduğu anlaşılan Anzavur olaylarında parmağı olanlar, harp divanları tarafından en ağır şekilde cezalandırıldı⁹³.

13 Mayıs'ta ise İzmit Mebusu Hamdi Bey ve arkadaşları bir önerge ile Ferit Paşa Kabinesi ve kendilerine hizmet edenlerin, Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci ve ikinci maddeleri gereğince gıyaben yargılanmalarını teklif ettiler⁹⁴.

Bunun üzerine Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; "...Hiyaneti vataniye ile maznun olan bir adamın muhakemesi ya hiyaneti vataniye cümünün irtikâbedildiği yahut derdest bulunduğu mahal mahkemesinde görülür diye tesbit etmiş iken ve sureti cereyanı muhakemeye dair her suretle malûmat varken Ferid Paşa hakkında burada muhakeme icrasına ayrıca karar almak doğru değildir"⁹⁵ diyerek suçlunun, yakalandığı yerde veya

⁹⁰ Ural, a.g.t. s. 50.

⁹¹ Ural, a.g.t. s. 51; Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Zeus Kitabevi, İzmir 2006, s. 42.

⁹² *Türk İstiklâl Harbi - İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921)*, C. VI, Genekurmay Basımevi, Ankara 1974, s. 101, 145.

⁹³ Ural, a.g.t. s. 51, 52; 5 Mayıs 1920'de Konya'da halka beyanname okuyup, ayaklanmaya teşvik eden sekizi asker kaçağı olmak üzere otuz altı kişi harp divanına verilmişlerse de, o sırada Konya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, suçluları affetmiştir; Ural, a.g.t. s. 51, 52.

⁹⁴ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 282.

⁹⁵ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 283.

suçun işlendiği yerde yargılanması gerektiğini belirtti ve Ferit Paşa'nın yargılanamayacağı üzerinde durmuştu. Ardından Antalya Mebusu Hamdullah Suphi (Tanrıver) Bey söz alarak; "...Bizim üzerimize düşen bir şey var, faili doğrudan doğruya yakalamak mümkün değildir. ... Biz Ferid Paşayı yakalayamayız. İngiliz esaretini bu memleketle sokmak isteyen İngiliz yardakçılarını bugün yakalayamayız. Hiç olmazsa Millet Meclisi, kendi haklarında düşündüğü hükmünü, ilâmını söyler ve İstanbul'a kararlarımızı, diğer kararlarımız gibi, yine tebliğ ederiz. Bunun mânevi büyük bir menfaati vardır" ⁹⁶ diyordu. Medis'te yapılan diğer müzakereler sonucu Ferit Paşa'nın suçunun yalınız, İstanbul'a değil bütün vatana ait olduğu gerekçesiyle madde ten olmamakla beraber, manen büyük etki yapacağı düşünüldü ve bu teklif, oy birliği ile Adliye Encümeni'ne havale edildi ⁹⁷.

İzmit Mebusu Hamdi Bey ve arkadaşlarının teklifi ve Medis'te yapılan müzakerelerin akabinde 17 Mayıs'ta alınan kararla Damat Ferit Paşa'nın önce "vatandeşlikten çıkarılmasına" karar verildi. 19 Mayıs'ta ise İzmit Mebusu Hamdi Bey ve arkadaşlarının 13 Mayıs tarihli önergesi, Adalet Komisyonu'na da uygun görüldü ⁹⁸. Böylece Damat Ferit Paşa'nın "vatan haini" olduğuna karar verilmişti.

Hıyanet-i Vatanîye Kanunu gereğince 200'e yakın Kuvay-ı İnzibatiye mensubu ve asî, Medis'in onayı olmadan harp divanları tarafından yargılandı ve bunlardan on üçü ve Düzce ayaklanmasında rolü olan altı kişi idam edildi. Ancak, Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nun 8. maddesi gereğince idam kararlarının, Medis'in onayı bulunmadan infaz edilmesi, TBMM otoritesini olumsuz yönde etkiliyordu.

Ayakanmaların bastırılmasında önemli rol oynayan Ethem, elebaşlarından Sefer Beyi suçluları Hükümet adına asmayacağına söz vermesine rağmen, Hükümet'in otoritesini çiğneyerek idam etti ⁹⁹.

Hiçbir karara bağlı kalınmaksızın, suçlu veya suçsuz bütün halkın malına el konulması, karşı koyanların evlerinin yakılması ve suçlu görülenlerin, bazı sebeplerle idam edilmeleri, birçok kimsenin merkezî otoriteden uzak ve keyfî bir şekilde cezalandırılmaları halkı tedirgin ediyor, Medis ve Hükümet'e olan güven sağlamıyor, ayrıca terör olaylarını şiddetlendiriyordu ¹⁰⁰.

⁹⁶ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 283, 284.

⁹⁷ TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 284, 285.

⁹⁸ Buna göre; "İslâmları yekdiğeri aleyhine tahrik ve teşvik ile beynelmîlâ irakai deme sebebiyet ve şu suretle hiyaneti vatanîyeleri sabit olan Ferid Paşa Kabinesiyile müzahir ve müinlerinin Hiyaneti Vatanîye Kanunu ahkâmı münderiçesine tevfiikan icrayı muhakemei gıyabiyeleri için bir karar itihâzı hakkındaki İzmit Mebusu Hamdi Bey tarafından ita ve Medisi Umumiden havale olunan 13 Mayıs sene 1336 tarihli, Ferid Paşanın Sulh Konferansında Toros'un cenubundaki dört milyona yakın Türkü haymenişin ve yabancı addeyerek Fransızlara peşkeş çekmesi ve Anadolu'nun muhtelif mahallerinde şuriş ve fesat ikâna kalkışması büyük bir hiyanet olduğundan kendisinin vatandaşlık hukukundan tecridine ve milletimiz arasından tardına karar verilmesine müteadil bulunan, Mersin Mebusu İsmail Safa ve Bursa Mebusu Emin Beyler tarafından muta takrirler üzerine müzakere olundu. Damat Ferid Paşanın vatandaşlık hukukundan tecridine ve milletimiz arasından tardına karar verilmesi hakkındaki teklif encümenimizce de muvafık ve münasip görülmekle keyfiyetin olveçhile karar ita buyurulması zımnında Medisi Umumiye tevdiine, Ferid Paşa ile hiyaneti vatanîyede bulunan rüfekası ve müzahir ve müinleri hakkında takibat ve tahkikatı lâzime kanuniye icra ettirilmesinin de Heyet-i İcrayeye berayı havale Makâmı Celîli Riyasete takdimine karar verildi."; TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 342.

⁹⁹ Ural, a.g.t, s. 52.

¹⁰⁰ Aybars, İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)...., s. 32.; Ural, a.g.t, s. 52.

26 Haziran'da Harp Divan'ları (sıkıyönetim askerî mahkemeleri) kurularak Zile'de ayaklanmaya katılanlardan ve ayaklanmayı teşvik edenlerden elli kişi yakalanıp bu askerî mahkemede yargılandı. Suçlulardan yirmi ikisi ise 1 Temmuz'da idam edildi.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun bazı hükümlerinin normal zamanlara göre düşünülmüş olması ve usul yönünden de zaman kaybına neden olabilecek hükümlerin mevcudiyeti göz önüne alındığında, olağanüstü ortamın koşullarını karşılayamayabileceği konusunda birtakım tereddütler ortaya çıktı.

Bunun yanında, yargılama usulleri olağanüstü dönemin istisnâ şartlarına uymayan sivil mahkemeler ve Divan-ı Harpler dışında kanunu uygulayabilecek bir yargı organı olmamakla birlikte, davaların kısa sürede sonuçlandırılmayacağı ve normal mahkemelerden beklenen sonuçların elde edilemeyeceği anlaşıldı.

Bu tür keyfi yargılamaların yanında Bidayet Mahkemeleri'nden de beklenen netice alınamıyordu. Öyle ki Mahkemeler Hıyanet-i Vataniye gereğince verdikleri kararları TBMM'ye gönderiyor, Medis ise konuyu Adliye Encümeni'ne iletiyor ve onun bilgisine dayanarak karar veriyordu. Bu gibi işlemler uzun zaman kaybına sebep olduğu için de görülüp karara bağlanması gereken davalar birikiyor, aynı zamanda cezadan ibret olması yönünde beklenen sonuç alınamıyordu. Bundan dolayı suçsuz yere aylarca tutuklu kalanlar bulunuyordu. Medis ise bu gibi mağdurlara tazminat ve mahkemelere de ihtar verilmesini istiyordu¹⁰¹. Bakanlar Kurulu ise bütün bu olumsuzluklar karşısında "Hıyanet-i Vataniye" ve "Hıyanet-i Harbiye" kanunlarında bulunan suçların çoğunun birbirine benzemesinden kaynaklanan çelişkileri ayırabilmek için 20 Temmuz 1920'de "*Hıyanet-i Vataniye ve Harbiye Kanunlarında Münderiç Suçların Birbirine Müşâbeheti Dolayısıyla Hasıl Olan Tereddütün İzalesi için Ta'minen Tebliğ Olunan Kararnâme*"¹⁰² adı altında bir karar aldı. Bu kararın alınıp yayımlanması "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"na öncelik tanınmış olduğunu göstermekte idi¹⁰³.

¹⁰¹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 32.; Ural, *a.g.t.* s. 53.

¹⁰² Madde 1; *Hıyanet-i Vataniye Kanunu cürmün vuku bulduğu mahalde emn-u asayişin müstekâr ve nüfuz-u hükümetin halden masûn ve kâffe-i şüabat-ı idârenin tedvir-i umura muktedir olduğu bir zamanda ika edilen Hıyanet-i Vataniye cerâimi mütekipleri hakkında tatbik olunmaktadır.*

Madde 2; *Asayiş ve inzibatı hâledâr olan ve harekât-ı askeriyenin ipdâr eylediği mahallerde bu harekâta sebebiyet veren eşhas hakkında 13 Recep 1333 (27 Mayıs 1915) ve 14 Mayıs 1331 (1915) tarihli kanun-u muvakkat ile 16 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1336 (1920) tarihli Hıyanet-i Harbiye Kanunu ahkâmı tatbik ve ale'l-usûl muhakemeleri dâvân-ı harplerde icra edilmektedir. Bu divân-ı harplerden sâdır olacak ahkâm-ı cezâyeden ibret-i müessire olmak üzere acilen tenfiz-i icâp edenler hakkında Askerî Ceza Kanununun altmışbirinci maddesi mucibince hareket olunacaktır. Ancak bu maddedeki selâhiyet esbâb-ı kaviye ve mücbiriye müstenit olmaksızın istimâl etmek mücib-i mesuliyettir.*

Madde 3; *Makam itibarıyla kolordu veya müfrez fırka kumandanlığı selâhiyetini hâiz olan zevattan maâda harekât-ı dâhiye için doğrudan doğruya Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden veya cephe veya kolordu kumandanlıklar tarafından tavzif olunarak sevk olunan kâtaât kumandanları dâhi hiçbir tasriha lüzum görülmeksizin vazife-i tedbiyeye devam ettiği müddetçe şimdiye kadar olduğu gibi Merkez Frka Kumandanı selâhiyetini istimâl ederler; "Hıyanet-i Vataniye ve Harbiye Kanunlarında münderiç cerâimden ekserisinin yekdiğerine müşâbehet ve mülâbeseinden nâşi kavanin-i mezkûrenin sueri tabikiyesince bazı mahallerde hâsıl olan tereddüdün refve izâlesiyle hâlen ve âtiyyen memurîn-i askerîye ve adliyyece düsturu'l-amel olabilecek bir şekilde tesbite lüzum görülmediğinden berveç-i âti mâlûmat ve izâlatın bilimûm valilerle kumandanlıklara ve müddeiumumiliklere tebliği Heyet-i Vekile'ce karargir olmuştur."* TBMM Kavanin Mecmuası, D. 1, C. 1, Karamame No: 81, s. 31, 32.

¹⁰³ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 32.

Suçların özellikle harp divanlarınınca cezalandırılmaları askerî oto rite düşüncesi yaratıyordu¹⁰⁴. Oysa TBMM, Türk ihtilalinin bir eseri olup, halkın meşru temsilcileri tarafından kurulmuştu. Bu sebeple de cezaların Meclis oto ritesine bağlı kuruluşlara verilmesi gerekiyordu. İsminden başka diğer mahkemelerle hiçbir farkı olmay an harp divanlarının verdiği cezalar ise suçun önemi ile bağdaşmıyordu. Sert cezaların uygulanması için gerekli olan bir organ yoktu. Suçlu ve tanıklar kilometrelerce uzaktan gelip mahkeme kurulunun toplantısını beklemek zorundaydı. Öte yandan mahkemelerin kuruluşu da tamamlanmadığı için mahkemenin kurulduğu yöre eşrafından bakkal veya esnaftan biri buraya üye olabilmekteydi. Bu gibi kimselere idam etkisinin verilmesinde ise sakıncalar vardı. Dolayısıyla da harp divanlarından bir kısmı kaldırıldı¹⁰⁵.

Harp Divanı üyeleri bağlı bulundukları bölgede askerî ve sivil idarecilerle ilişki içerisindeydiler ve mevki ve rütbece de onlardan küçük idiler. Bu nedenle idarecilerle ilgili kararların alınmasında tarafsız yargıçlara ihtiyaç vardı¹⁰⁶.

6. Kanun Hakkında Beklenen Neticeye Dayalı Yapılan Değişiklikler: TBMM'nin 29 Nisan 1920'de kabul ettiği Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile 11 Eylül 1920'de kabul ettiği Firariler Hakkında Kanun ve 18 Eylül 1920'de alınan 45 numaralı "*Muhtelif Menatıkta İstiklâl Mahkemeleri Teşkilî Hakkındaki Karar*", İstiklâl Mahkemeleri'nin hukukî dayanağı¹⁰⁷ olacaktı¹⁰⁸.

TBMM'nin 7 Haziran 1920'de 5 numaralı kanun olarak çıkarttığı "Seyyar Jandarma Müfrezeleri"¹⁰⁹ Kanunu'nu kabul edilip uygulanmaya başlamasından son-

¹⁰⁴ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 32.

¹⁰⁵ Ural, *a.g.t.* s. 54.; Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 34.

¹⁰⁶ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 35.

¹⁰⁷ Ezherli, *age.*, s. 65.

¹⁰⁸ Çelik, *a.g.m.*, s. 597.

¹⁰⁹ Piyade, Süvari Sınıfından Mürrekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun

"Madde 1. Müdafaai memleketin temini ve asayiş umuminin lâıyıkile tesisi için Müdafaai Milliye vekâletine merbut olmak üzere seyyar jandarma müfrezeleri teşkil edilmiştir.

Madde 2. Süvari ve piyadeden mürrekkep olan işbu müfrezelerin işe, ilbas, teçhiz ve teslihi tarafı Hükümetten temin edilir. Süvariler hayvanlarını kendileri tedarik etmeğe mecburdurlar. İcabında teşkilâtın teslihi maksadiyle talip olan efrada hayvan almak üzere usulüne tevfi kan tavis suretiyle muaveneti nakdiye icra edilir. Maaşat maktuan berveçhi âtidir:

A) Piyade efradına şehri bin iki yüz kuruş,

B) Süvari efradına şehri bin beş yüz kuruş verilecektir,

C) Firari derdesti ve eşkıya takibatında hidematı fevkalâdesi görülenlere hizmetinin derecesine göre ayrıca Heyeti icraiyece terip edilecek nizamnameye tevfi kan mükâfatı nakdiye verilecektir.

Madde 3. Teşekkül edecek bu müfrezeler hizmeti muvazzafai askerîye haricinde bulunan esnan erbabından bir sene müddetle gönüllü olarak kaydolunurlar ve bir seneden evvel terki vazife edemeyip yeni sene için tecdit edilmek hakkını haiz olacaklardır.

Madde 4. Süvari efradının hayvanatı müsademe veya harekâti askerîye esnasında telef veya sakat olur ise taraf miriden muadili bir hayvan veyahut esmanı ita kılınır.

Madde 5. İşbu efrat eytam ve eramili olbaptaki kanundan istifade edecektir.

Madde 6. Bir senelik hizmetleri hizmeti mükellefe askerîyesinden iki sene olarak mahsubu icra kılınacaktır.

Madde 7. Onbaşılara efrat maaşından fazla olarak yüz, çavuşlara iki yüz, başçavuşlara üç yüz kuruş verilecektir.

Madde 8. Müfreme zabitanı jandarma zabitanı misilli tahsisat alacaklardır. Merkezlerinden uzakta ve seyyar bulundukları müddetçe işelerine medar olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir.

Madde 9. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 10. İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye vekâleti memurdur."; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. 1, Kanun No: 5, s. 6; Kanun'un uygulamaya başlanmasından sonra, bu teşkilâtın, TBMM'nin otoritesinin kurulmasında büyük yararlıklar oldu. Nitekim 1921 yılı başlarına gelindiğinde bu teşkilâtın çalışmalarını devam ettirmesini gerektirecek şartlar

ra y aklaşık dört ay gibi bir zaman geçmesine rağmen, istenilen sonuca ulaşılamadı.

Mevcut kanunlar ve mahkemeler, olağanüstü devrin ihtiyaçlarını yerine getirebilecek nitelikte olmayıp, mahkeme usulleri ağır, etkiden uzak ve çoğu kez de âdil değildi. Özellikle asker kaçaklarını önlemek için uygulanan ceza hükümleri, kaçak olaylarını durdurmak bir yana, bunun için verilecek ceza, cephede ölmeye tercih ediliyordu. Bu yüzden de asker kaçaklarının sayısı gittikçe artıyor, taburlardaki asker sayısı birkaç kişiye kadar inebiliyordu.

Böyle bir ortamda suçlulara bakmakla görevli olan mahkemelerin çalışma sistemleri yetersiz, verdikleri cezalar ise caydırıcılıktan uzaktı. Mahkemelerde görev alan yargıçların hemen hepsi medrese mezunu hatta alaydan yetişme kişiler olmakla birlikte hukuk mezunu çok azdı. Millî Hareket'in cesaret ve şiddet gerektirdiğini benimseyip, kendisinin de üstünde bir güç gömediğinden, yargı yetkisini yeteneksiz kişilerden ve yöntemlerden kurtarmak istiyordu¹¹⁰.

Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'ndan beklenen sonucun alınabilmesi ve Kanun'un eksikliklerinin yok edilebilmesi ise çabuk ve sert kararlar alan ve bu kararı aynı çabuklukla uygulayan mahkemelerin kurulmasına bağlıydı.

Kurulacak olan mahkemelerden kasıt ceza vermek, korku yaratmak ve kaçak olaylarını ölümle cezalandırmak değil; bütün bunların altında yatan asıl sebepleri araştırmak, faile az bir ceza vererek, ona vatani için çarpışmak üzere yeni bir şans tanımak ve benliğini terbiye etmesine yardımcı olup bu yolla kazanılan her askeri cepheye göndermekti¹¹¹. İşte Millî Mücadele'yi güçlendirme ve ayakta tutma imkânı böyle yaratılabilirdi. Böylesine zorlu bir görevi ise Millî Mücadele'nin amacını ve önemini kavramış, toplumun içinde bulunduğu koşulları bilen, kararlarında bağımsız ve tam yetkili üyelerden kurulu ihtilâl mahkemeleri yerine getirebilirdi.

11 Eylül 1920'de "Firariler Hakkında Kanun"¹¹² adıyla TBMM'nin 21 nolu kanunu olarak yürürlüğe girdi.

ortadan kalkmıştı. Bu sebeple Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa ve arkadaşlarının Seyyar Jandarma Müfrezelerinin lağvedilmesiyle ilgili 5 Şubat 1921 tarihli kanun teklifi, TBMM'nin 10 Şubat 1921 günkü toplantısında ele alındı. Kanun teklifi hakkında söz alan Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, Seyyar Jandarma Teşkilatı'nın hangi gerekçeyle ve hangi şartlarda kurulduğunu anlattıktan sonra düzenli ordu kurma çalışmaları yapılan bu günlerde artık bu teşkilâtın ömrünü tamamladığını ifade etti. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, mevsimin kış olduğunu, bu sebeple eşkiyanın faaliyet göstermediğini; ancak bu durumun baharda da süreceği anlamına gelmeyeceğini ifade ederek, eşkiya faaliyete geçeceği zaman bu teşkilâta ihtiyaç duyulabileceğini belirtti. Fakat Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Sivas Mebusu Emir Paşa ve Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa'nın bu endişelerin yersiz olduğunu ifade etmelerinden sonra oylamaya konulan kanun teklifi, kabul edilerek, Teşkilâtın lağvedilmesi kararlaştırıldı; **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 8, TBMM Matbaası (2. Basılış), Ankara 1945, s. 163-165; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, Kanun No: 94, s. 100.

¹¹⁰ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 34, 35.

¹¹¹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*..., s. 37.

¹¹² Firariler Hakkında Kanun, 11 Eylül 1336 (1920), No: 21

Madde 1. Muvazzaf ve gönüllü ile hizmeti askeriyeğe dâhil olupta firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firarı derdest ve şevkinde tekâsül gösterenler ve firarileri ihfa ve iase ve ilbas edenler hakkında mülki ve askerî kavaninde mevcut ahkâm ve indelcap diğer gûna mukarreratı cezaiyeti müstakillen hüküm ve tenzif etmek üzere Büyük Millet Meclisi azalarından mürekkep İstiklâl mahkemeleri teşkil olunmuştur.

Madde 2. Bu mahkemeler azasının adedi üç olup Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti ârasiyle intihap ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

14 Aralık 1920'de Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'in Kanunlara numara verilmesi hakkındaki teklifinin ardından 2 numarayı alan ve 7 Şubat 1921 tarihli Ceride-i Resmîye (Resmî Gazete) ile yayımlanan bu Kanun'un 1. maddesi, 1 Kasım 1922 tarihli kararla, Saltanatın kaldırılmasını müteakip 15 Nisan 1923 tarih ve 334 sayılı Kanun'la¹¹³ değiştirilerek söz konusu karara aykırı olarak veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğuna aykırılığını içeren sözle, yazı ile veya eylemli olarak karşı gelmek, karışıklık yaratmak veya yayında bulunmak vatan hainliği sayılmıştı¹¹⁴. Böylece 334 sayılı Kanun'la Hıyanet-i Vataniye suçu kapsamına saltanat savunucuları da alınarak rejime geri dönüş riski ortadan kaldırılmıştı¹¹⁵. 15 Nisan 1923 tarih ve 335 Sayılı Kanun¹¹⁶ ile Kanun'un sekizinci maddesinin genişliği, Hıyanet-i Vataniye suçlarında temyiz yolunu açmıştı. Yani Bu kanuna göre mahkemelerden verilecek hükümlerin inceleme ve onaylama yeri ve usulleri değişik hükümlere bağlanmıştı.¹¹⁷

Madde 3. İşbu mahkemelerin adedini ve mıntıklarını Heyeti Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tâyin eder.

Madde 4. İstiklâl Mahkemelerinin kararları katî olup infazına bilûmum kuvayı müsellahe ve gayri müsellahei Devlet memurdur.

Madde 5. İstiklâl Mahkemelerinin evamir ve mukarreratını infaz etmeyenler veya infazda taallül gösterenler işbu mahkemeler tarafından tahtı muhakemeye alınır.

Madde 6. Her istiklâl Mahkemesi ketebe ve müstahdemin maşatı şehri yüz lirayı geçmeyecektir.

Madde 7. Her istiklâl Mahkemesi vazifeye mübadereti anında firari ve bakaya efradının bir müddeti muayyene zarfında icabetini teminen her türlü vesatî tebliğiyeye müracaat eder.

Madde 8. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 9. İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, Kanun No: 21, s. 22; **TBMM ZC**, D. 1, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s. 100, 101; **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 1, s. 61.

113 Hıyanet-i Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun

Madde 1. Hıyaneti vataniye kanununun birinci maddesi bervechiâti tadil olunmuştur:

Saltanatın ilgasına ve hukuku hâkimiyet ve hükümransininin gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemich bulunduğuna dair 1 Teşrinisani

1338 tarihli karar hilâfında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya tahiren veya fiilen ankasdin muhalefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan kesan haini vatan addolunur.

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3. İşbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye vekili memurdur; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Kanun No: 334, s. 390. Bu Kanun hakkında yapılan müzakereler için bkz. **TBMM ZC**, D.1, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara 1961, s. 31, 32, 175-190.

114 Çoker, *age.*, s. 123.

115 Akin, *age.*, s. 162.

116 29 Nisan 1336 Tarihli Hıyaneti Vataniye Kanununun Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun

Madde 1. Hıyaneti Vataniye Kanununun sekizinci maddesi bervechiâti tadil olunmuştur:

İşbu kanuna tevfikân mahakimden sadir olan mukarrerattan mahkûmiyeti mutazammın olanlar resen ve beraet veya ademi mesuliyet ile vazife ve salâhiyet gibi mukarrerat müddeiumumilerin veya alâkadaranın istidalarına binaen Heyeti temyiziye ceza dairesince mevaddi saireye tercihan tetkik olunur. Heyeti temyiziye ceza dairesi ahkâm ve mukarreratı mezkûreyi vazife ve salâhiyetten ve tahsisatın hükme müessir olacak surette noksanından ve iptal hakkı mucip olacak surette usulü muhakemeye ademi riayetden ve hüküm kanuna muhalefetinden naşıâdiyen nakiz ve o dairede ifayı muameleletmek üzere hüküm veren mahkemeye iade eder. Nakiz kararlarına karşı ısrarcaiz değildir.

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur. Bkz. **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Kanun No: 335, s. 391; Adı geçen kanun hakkında yapılan müzakereler için bkz. **TBMM ZC**, D.1, C. 29, s. 64, 190-192.

117 Bundan başka zaman içerisinde vatana ihanet suçunun kapsamı gelişmelere paralel olarak farklılık göstermiş ve bu nedenle kanun üzerinde değişikliklere gidilmiştir. Nitekim Bu maddeye 25 Nisan 1925 tarih ve 556 Sayılı Kanun'la eklenen bir fırka ile dinî veya dince kutsal sayılan kuralları siyasal amaçlara alet edecek demekler kurulması yasaklanmış bu tür demekleri kuranlar veya bu demeklere girenler, aynı amaçla devletin şeklini değiştirmek, halk arasında bozgunculuk ve ayrılık çıkarmak için gerek tek başına ve gerek toplu halde söz ile yazı ile veya eylemli olarak söylev vermek ve yayında bulunmak da vatan hainliği sayılmıştır. Son olarak Kanun'un tümü 12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 23. maddesi (a) fıkrası ile yürürlükten kaldırılarak, özellikle Milli Mücadele sırasında ve daha sonra inkılapların korunmasında etkili olan ve 71 yıl yürürlükte kalan bu Kanun'un işlevini tamamladığı düşünülmüştür; Çoker, *age.*, s. 123.; Turan, *age.*, s. 171.

SONUÇ

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması ile birlikte Anadolu’nun önemli bir kısmı İtilaf Devletleri tarafından haksız bir şekilde işgal edilmiş, Saray ve onu temsileden İstanbul Hükümeti işgalci güçler karşısında acze düşmüş, Damat Ferit Paşa Hükümeti acizliğin ötesinde işgalcilerle işbirliği yaparak, Anadolu halkını Millî Mücadele aleyhinde harekete geçirmekten çekinmemiş, içinde bulunduğu hıyanete Anadolu halkını da sürüklemeye çalışmıştır.

İstanbul Hükümeti’nin bu hıyaneti ve kışkırtmaları Anadolu’nun birçok yerinde isyanlara sebep olmuş, bu isyanlar, TBMM’nin açılmasıyla âdetâ önü alınmaz bir hale gelmiştir. Silah altına çağrılanlar, İstanbul Fetvasının, Padişahın askerliği kaldırdığını bildiren fermanının ve TBMM’nin gayrimeşru olduğunu ilan eden bildirilerin etkisi altında kalarak ya askere gelmiyor ya da şubelerden ve kıtalardan kaçtıkları gibi yanlarında kendilerine verilmiş olan silah ve cephaneyi de götürüyorlardı.

Cephelerde ölüm kalım savaşı verenlerin yüzü düşmana dönük iken, cephe gerisinde arkadan vurulmama çareleri aranmış, bu temelde Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 25 Nisan 1920’de Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey’in önerisiyle gündeme alınıp müzakerelerine başlanmış ve çetin tartışmaların ardından 29 Nisan 1920’de kabul edilmiştir. Ancak, verilen önergeler ve bu önergeler hakkında yapılan müzakerelerde bir grup mebus, çekingenlik ve kararsızlık göstererek Kanun’un çıkmasına muhalefet etmekte, onlara göre Osmanlı Ceza Kanunu ile bu tür suçların üzerine gidilebileceğinden, yeni bir kanuna gerek olmamalı idi. Bu durum, Meclis’in ve yeni devlet geleneğinin tam olarak kavranamadığını, kısa bir süreliğine de olsa etkili olarak Kanun’un çıkarılmasını geciktirdiğini göstermektedir.

Kanunun ilk maddesinde kimlerin “vatan haini” sayılacağı, Büyük Millet Meclisi’nin meşruluğuna karşı ayaklanmaya yönelik sözle, yazıyla, doğrudan doğruya bilerek karşı çıkan, ya da fesat hareketlerine girişen veya yayında bulunanlar olarak belirlenmiş, verilecek cezanın da “idam” olduğu tespit edilmiştir.

TBMM, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile millete karşı kendi meşru durumunu teyit etmiş ve bu meşruluğunu, düşman elinde esir bulunan Hilafet ve Saltanatı kurtarmak amacına dayandırıp Hıyanet-i Vataniye Kanunu’yla yaptırım altına almış, Halife ve Padişah olsa dahi kendi üzerinde bir yasallık tanımadığını ilan etmiştir.

Ancak hızlı ve kesin kararlar alabilmek amacıyla çıkarılan bu kanun, onu uygulayacak mahkemeler kurulmadığı için istenilen neticeyi vermemiştir.

Nitekim 11 Eylül 1920’de kabul edilen ve “Firariler Hakkında Kanun” ile kurulan “İstiklâl Mahkemeleri” olağanüstü şartların gerektirdiği çabuklukla düşünülen uygulamaları gerçekleştirilebilecek kurumlar olarak düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

A. Süreli Yayınlar

- Düstur, Üçüncü Tertip, C. 1, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929.
- TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara 1943.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 2, TBMM Basımevi (Üçüncü Basılış), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 6, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 8, TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1945.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara 1961.

B. Telif, Tetkik ve Biyografik Eserler

- Akın Rıdvan, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Albayrak Mustafa, Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 – 2 Ağustos 1920), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 1998.
- Atatürk Kemal (Bugünkü dille yayına hazırlayan Prof. Dr. KORKMAZ Zeynep), Nutuk 1919 – 1927, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.
- Atatürk'ün Tanim, Telgraf ve Beyannameleri IV (Açıklamalı Dizin İlavesiyle), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.
- Aybars Ergün, İstiklâl Mahkemeleri, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.
- _____, İstiklâl Mahkemeleri (1920–1927), C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988.
- _____, İstiklâl Mahkemeleri, Zeus Kitabevi, İzmir 2006.
- _____, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Zeus Kitabevi, İzmir 2007.
- Aydemir Şevket Süreyya, Tek Adam Mustafa Kemal (1919–1922), C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Baykal Hülya, Türk Basın Tarihi 1831-1923 (Tanzimat-Meşrutiyet-Millî Mücadele Dönemleri), İstanbul 1990.
- Belen Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- Bıyıkhoğlu Tevfik, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri”, Belleten, C. XXIV, Sayı: 96 (Ekim 1960'dan Aynı Basım), TTK Basımevi, Ankara 1960, s. 637–663.
- Çelik Kemal, “Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri”, AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 40, Kasım 2007, s. 569-613.
- Çoker Fahri, Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
- Ergil Doğu, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.
- Ezherli İhsan, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920–1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877–1920), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998.
- İnönü İsmet, Hatıralar, Haz. Sabahattin Selek, C. 1, İstanbul 1985.
- Jaeschke Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi –Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918–11 Ekim 1922), C. 2, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- Kutlu Cemil, Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İç Güvenlikle İlgili Çıkardığı Kanun ve Karamâmeler (23 Nisan 1920–16 Nisan 1923), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1992.
- Tevetoğlu Fethi, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- Turan Şerafettin, Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

- Türk İstiklâl Harbi - İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921), C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1974.
- Ural Dinçer, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaları (1920-1927), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2000.
- Yalçın E. Semih (Ed.), Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2008.
- Yalçın E. Semih, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Berikan Yayınları, Ankara 2003.

